హిందీ అధ్యాపక్

సందాపురం బిచ్చయ్య

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహ పబ్లికేషన్స్,
నాగవరం, వనపర్తి (P.O.)

హిందీ అధ్యాపక్ — ఎస్. బిచ్చయ్య

ప్రథమ ముద్రణ 1999 జూన్

ప్రతులు: 1,000

సర్వహక్కులు రచయితవి

వెల: రూ॥ 15 రూ॥

ప్రతులకు: శ్రీమతి ఎస్. సుభద్రమ్మ,
శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహ స్వామి పబ్లికేషన్స్,

నాగవరం, వనపర్తి (పోష్టు) - 509103
మహబూబ్‌నగర్ (జిల్లా).

భారత సర్కారీ భాష హిందీ

మన భారతీయులకు స్వతంత్రం వచ్చిన తర్వాత తేదీ 13-9-1949 నాడు అన్ని రాష్ట్రాల విద్యావేత్తలు సమావేశమై అందులో ఈ క్రింది విధముగా తీర్మానాలు చేసుకున్నారు. శ్రీ కే.యం. మున్షీ గారు మరియు గోపాలస్వామి అయ్యంగారు బిల్ ప్రవేశపెడుతూ ఇలా అన్నారు. "ఈనాడు మన దేశంలో అన్ని భాషల సంస్కృతికి, శబ్ద శక్తికి, జాతీయ నానుడులకు మరియు క్రొత్త పదాలకు ఆలయమైన హిందీని మనదేశ జాతీయభాషగా రూపొందించాలని ఉద్దేశ్యంతో ఈ బిల్ ప్రవేశ పెట్టుచున్నాము. కావున మీ మీ అభిప్రాయాలను తెలుపమని" అడిగినప్పుడు శ్రీమతి దుర్గాబాయి, మరియు రెవరెండ్ జే.యం.డీ. సోజే మద్రాసు రాష్ట్రం వారు హిందీని జాతీయ భాషగా రూపొందించుటకు ఒప్పుకున్నారు. అదే విధంగా శ్రీయం.గుప్తా (బొంబాయి) గారు శ్రీ కులాధారచతయట (అసామి) గారు మరియు పండిత్ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ గారు వీరందరి సమక్షంలో జాతీయ భాషను గురించి చర్చ జరిగింది. అందులో అందరు హిందీయే రాష్ట్ర భాషగా యుండుటకు అంగీకరించిరి. మరియు కొన్ని చట్టాలను కూడా రూపొందించిరి. వాటిని గురించి ఈ క్రింద సంక్షిప్తముగా తెలుపబడినది.

తేది 14-9-51 నాడు సంవిధాన సభలో దేవనాగరి లిపిలోయున్న హిందీయే మన దేశ సర్కారీ భాషగా యుండాలని తీర్మానించనైనది. సెక్షన్ 343 లో 1) భారత సర్కారీ భాషగా హిందీయే ఉండాలి 2) హిందీ భాష భారత సర్కారీ భాషగా ఉండుటకు 15 సంవత్సరాలు పట్టును. కావున అప్పటివరకు మాత్రమే ఇంగ్లీషు సర్కారీ భాషగా ఉండును. 3) 15

సంవత్సరాల తర్వాత పార్లమెంటు లో న్యాయశాస్త్రంలో హిందీ ఉండాలి. ఈ సెక్షన్‌లో మూడు ముఖ్యమైన విషయాలున్నవి.

1) భారత సర్కారీ భాషగా హిందీ ఉంటుంది.

2) ధ్వని ఏ భాషలోనిదైన వ్రాత మాత్రము దేవనాగరిలిపిలోనే ఉండాలి.

3) సంవిధాన సభలో కేవలం అక్షరాలు మాత్రమే దేవ నాగరి లిపిలో ఉండాలి. అంకెలు ఇప్పుడున్న అంకెలు ఇంగ్లీషులోనే ఉండాలి. ఎందుకనగా పూర్వం ఈ అంకెలు హిందుస్తానీనుండియే పుట్టినవి. కావున భారత సంవిధాన సభ వీటిని ఒప్పుకున్నది. 343 సెక్షన్ ప్రకారం 1965లో హిందీ భాష సర్కారీ భాష కావలసియుండును. కాని ప్రజలలో తగినయోగ్యత లేనందున మళ్ళీ 15 సంవత్సరాలు వాయిదా వేయబడినది.

344 సెక్షన్ ప్రకారం 20 మంది లోకసభ సభ్యులు 10 మంది రాజ్యసభ సభ్యులు కమిటిగాయుంటారు. వీరు సర్కారీ భాషగా హిందీని అమలుజరుపమంటారు. మనదేశంలోని 14 భాషలలో హిందీని ఆత్మగా భావిస్తుంటారు.

345 సెక్షన్ ప్రకారం ఆయా రాష్ట్రాలలో ఎన్ని బాషలున్నా హిందీని సర్కారీ భాషగా చేసుకోవాలి. 1950 జనవరి 26వ తేది వరకు ఇంగ్లీషు నడుస్తున్న రాష్ట్రాలలో ఇంగ్లీషు ఉండవచ్చును. ఈ సూత్రము ప్రకారమే మద్రాసు, బొంబాయి రాష్ట్రాలలో తేది 26-1-1950 కన్న పూర్వం బహు భాషలుండుట చేత ఇంగ్లీషు సర్కారీ బాషగా ఉండిపోయింది.

సె॥ 348 ప్రకారం ఎంతవరకు మనం హిందీ భాషను మన జాతీయ భాష అని సులభతరమైనదని గ్రహించలేమో అంతవరకు ఇంగ్లీషు బాష అధికారంలో ఉంటుంది. మనజాతి అభిమతాన్ని తెలుసుకొనుటకు హిందీ నేర్వాలి.

సె॥ 347 ప్రకారం మనదేశం గుర్తించిన భాషలు 14 కాని ఇట్లు గుర్తించిన వాటిలో ఇంగ్లీషు భాష లేనేలేదు. కావున దీనిని తొలగించుటకు 15 సంవత్సరాలు వ్యవధి ఇవ్వవలసిన పనిలేదు. ప్రపంచంలోనే హిందీ భాషలాంటి భాషలేదని చెప్పుచున్నది. ఎందు కంటె భాష అనేది తాను లాభం పొందుతూ ఇతరులకు లాభం కల్గిస్తుంది. కావున ఆయా రాష్ట్రాలలోని మాతృభాషకు ప్రధమ స్థానమిస్తున్నది. రెండవస్థానం హిందీకివ్వబడినది. ప్రాంతీయ భాషలో తమ ఆవేదనలు తెల్పుకొనవచ్చును. కాని జాతీయభాషలో సంప్రదింపులుకొనసాగించాలి.

సె॥ 348 లో చట్టం మరి న్యాయం గురించి మాత్రమే తెలుపబడినది.

సె॥ 349 ప్రకారం హిందీ జాతీయ భాషకాదని రద్దు పరచే అధికారం రాష్ట్రపతికి కూడా లేదు.

సె॥ 350 ప్రకారం ప్రార్థన పత్రాలు ప్రాంతీయ భాషలో ఉండవచ్చును. సర్కారీ భాష ఏదైనఉండని, ఇందులో భారతీయులకు పూర్తిగా స్వేచ్ఛనివ్వబడినది. కావున హిందీ సర్కారీ భాషగా రూపొందుటకు ఆలస్యము జరుగుచున్నది.

సె॥ 351లో హిందీ అన్ని భాషల సారము కాబట్టి హిందీ అభివృద్ధికి సహాయము చేయాలను నిర్ణయము కేంద్రము తీసుకున్నది.

రాష్ట్రభాష కోర్టులోని తీర్పుతో తయ్యారయ్యేది కాదు. అది ప్రజలయొక్క అంతర్వాహిని. భాష అనే అంతర్వాహినికి కోర్టులు ఆన కట్టలు కట్టలేవు. ఒక వేళ కట్టిన ప్రవాహము వెనుకకు తిరిగి ప్రవహింపదు. కట్టలు తెంచుకొని ప్రవహిస్తుంది. అదే విధంగా కొంతమందియే

విద్వాంసులు మాట్లాడే భాష ఇంగ్లీషు అధికారంలో కొన సాగలేదు. ప్రాచీన కాలమునందు గాని ప్రస్తుత కాలమునందుగాని హిందీ భాషకంటె సులభతరమైన భాష ఏది లేదు. భారతీయుల మేలుకోరి ఏర్పరచినదే ఈ హిందీ భాష. ఇందులో సందేహమే లేదు. హిందీ భాషను నేర్వండి ఆనందం పొందండి...

ఎందరో మహాత్ములు త్రికరణశుద్ధితో హిందీని రాజభాషగా నిర్ణయించిరి. ఒక్క మాటలోనిజం చెప్పాలంటే హిందీ భాష ఆద్యంతము లేనిది, నిర్జరమైనది, నిష్కళంకమైనది, నిరాడంబరమైనది. రెండవమాటలో చెప్పాలంటె భారతీయ భాషలన్నిటి స్వరాలతో స్వరం కలిపి పాడుతుంది. విదేశీ భాష ఇంగ్లీషు పదాలతో కదము కలిపి ఆడుతుంది. సర్వమత సమ్మతమై ఉప్పొంగుచు జాతి ఐక్యతకు తోడ్పడుసాధన సంపత్తిగ ఉపయోగపడుతుంది. ఆంగ్లేయులు కూడ హిందీ సాహిత్యాన్ని అభివృద్ధి చేయుటకు మన భారతేందు హరిశ్చంద్రగారికి కుడిభుజముగా ఉండిరి. వారిలో మరుపురాని వాడు, ఫ్రెడరిక్‌పిన్ కాటే గారు, పై విషయాలు మీ ముందు పెట్టుటకు ఉపకరించిన గ్రంధము. "భారత సర్కారీ భాష హిందీ"

సీఖో హిందీ బోలో జైహింద్.

ఇట్లు

గ్రంథకర్త

— ఎస్. బిచ్చయ్య, Sr. H.P

నాగవరం గ్రామం, వనపర్తి

ఎమ్.నగర్ PIN - 509103

భాషలు

క్ర.సం.	రాష్ట్రము	ప్రాథమికభాష	ఆరంభము హిందీ భాష తరగతి
1)	ఆంధ్రప్రదేశ్	తెలుగు	హిందీVI
2)	అస్సామి		
3)	బీహారు	హిందీ	హిందీ I
4)	ఢిల్లీ	హిందీ	హిందీ I
5)	గుజరాత్	గుజరాతి	హిందీV
6)	కర్నాటక	కన్నడ	హిందీVI
7)	కేరళ	మళయాళం	హిందీ V
8)	మహారాష్ట్ర	మరాఠీ	హిందీII
9)	పంజాబీ	పంజాబిహిందీ	హిందీI
10)	హర్యాణ	హిందీ	హిందీI
11)	తమిళనాడు	తమిళం	హిందీనిప్రైవేటు గానేర్చుకుంటారు
12)	ఉత్తరప్రదేశ్	హిందీ	
13)	వెస్ట్‌బెంగాళ్	బెంగాల్,నేపాల్.	హిందీI
14)	హిమాచల్‌ప్రదేశ్	హిందీ	హిందీI
15)	సిక్కిం	సిక్కిమాన్[illegible]	హిందీI
16)	ఒరిస్సా	ఒడియా[illegible]	హిందీ V

మార్కులు

D.19-11-87

ప్రా. భా. మార్కులు	ద్వి. భా. మార్కులు	తృ. భా. ప్రారంభము	మార్కులు (తృ-భా)
35	15 to 20	V	35
30	30	VIఐచ్ఛిక్	30
35	35	IV	35
35	35	V	35
53	13	V	35
35	35	V	35
35	35		
33	33	VI	33
33	33	IV	33
40	ప్రైవేటుపాఠశాలలు ఉన్నవి.	VI	40
33	33	VI	33
35	35	V	30
33	33	VI	33
50	50	I	50
33	33	IV	33

ॐ

శ్రీ రామ రామ నేను చెప్పేది కూడ వినండి

మనదేశమేది? హిందూ

మనజాతీయ భాషేది? హిందీ

మన మాతృభాష తర్వాత నేర్చుకొనవలసినదేది? హిందీ

నీవు ఇప్పుడే భాష నేర్వాలి? హిందీ

ఐతే కొను. "హిందీ అధ్యాపక్"

ఆడుచు పాడుచు నేర్చుటకు అనుకూలమైనది. తెలుగు నేర్చిన ప్రతి వ్యక్తి వ్యాకరణముతో సహా స్వయముగా నేర్చు కొనదగినది సందేహించక కొనండి, చదువండి, మీ సందేహాలను, సలహాలను తెలుపండి.

— సందాపురం బిచ్చయ్య
(హిందీ పండిత్)

2

భయపడకండి. భ్రమపడకండి.

ఓ! విద్యార్థీ సోదరా! వీర మాత పుత్రుడా! హిందీని నేర్వరా!

హిందీ రాదని మదిని కుందబోకుమా!
వ్యక్తి సాధించనిదేది లేదు సృష్టిలోపలన్
కంటితోడ జాచుపదము కల్లగాదురా!
వ్రాయుచున్న గీత లేవి వృథా కావురా!
వల్కబోదు ఒక్కటైన పల్కి తీరవలయురా!
పలుమతములు పలుభాషలు గల్గినట్టి మనదేశం
ప్రతివారికి నతిసులువుగ తెలియుభాష హిందేరా!
హిందీని నేర్వనీకు బాధలేదు సోదరా!
జాతీయ భాష నేర్వజంకు యేలరా!
రాష్ట్ర భాషనేర్చి నీవు రాజ్యమేలుమా!
ఇంతకన్న సరళభాష యేది లేదురా
బాధలేలసోదరా! భావి భారతీయుడా!
నేర్చలేవ! వ్రాయలేవ! పలుక లేవా!!
పరితాపం జెందనేల పెదవు లిప్పి జెప్పరా॥ ఓ॥

— ఎస్. బిచ్చయ్య.
(హిందీ పండిత్)

ఓం సరస్వత్యై నమః

తొలిపలుకులు

ఆత్మీయులగు భారతీయులందరికి సాదర ప్రణామములు. పవిత్రమైన ఈ మానవజన్మకు తనమనుగడ సాధించుకొనుటకై పలురకాలభాషలతో తన అభిప్రాయమును వెలిబుచ్చి ఇతరుల అభిప్రాయము తెలసికొనుటకు తగు అవకాశమును కల్పించినాడు ఈ మానవకోటికి మాత్రమే భగవంతుడు.

మన భారత దేశంలో ఎన్నో రాష్ట్రాలున్నాయి. ఆయా రాష్ట్రాలలో ఆయా భాషలున్నాయి. అయినప్పటికిని జాతీయ భాష హిందీ యే ఎందుకైనదో మనము దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తే అర్థమౌతుంది.

హిందీ ప్రాంతీయ భాషగా పరిగణింపబడిన రాష్ట్రాలు (1) ఉత్తరప్రదేశ్ (2) మధ్యప్రదేశ్ (3) రాజస్థాన్ (4) హిమాచల్ ప్రదేశ్ (5) బీహార్ (6) హరియాన మొత్తము ఆరు రాష్ట్రాలున్నావి.

పంజాబులో 'పంజాబీ', బెంగాల్ లో 'బెంగాళీ' నాగాల్యాండ్ లో 'నాగా', మహారాష్ట్రలో 'మరాఠీ', కర్నాటకలో 'కన్నడ', ఉడీసాలో 'ఒరియా (ఉడియా)', తమిళనాడులో 'తమిళం', మనీపురిలో 'మనీపురీ', అస్సామ్‌లో 'అస్సామీ' జమ్మూకాశ్మీర్ లో 'కాశ్మీరీ', కేరళలో 'మళయాళ్ళం', ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో 'తెలుగు' మొదలగు ప్రాంతీయ భాషలు వాడుకలో యున్నప్పటికినీ హిందీ బాషనే ఎక్కువ తెలిసిన వారుండుటచే, అన్ని విధాల మానవజాతికి అతి సన్నిహితమైనదిగా యుండుటచే జాతీయ భాషగా పరిగణింప బడినది.

ఈనాడు మన భారతదేశ జాతీయ భాషపై కొందరు విద్యార్థులు మరియు పెద్దలు విద్యావంతులు కూడా చూపు చున్న నిరుత్సాహమే ఈ పుస్తకము వ్రాయుటకు కారణమైనది.

ఆడుచు పాడుచు నేర్చుటచేత అలసట, అరుచి కల్గదను అభిప్రాయముచే వ్రాయుచున్నాను.

సంగీతము ద్వారా నేర్చుకొనుట చేత సంతోషముతో ముందుకు వచ్చి కంఠస్థము చేయుదురు. తర్వాత మరచి

పోజాలరు. ఇది బాలురకు మాత్రమే గాక ప్రతి వారికి ఆనందదాయకముగా నుండును.

కేవలము అక్షరముల రూపము వాటి పలుకుబడిని తెలియజేసినచో నేర్చుకొను వారికి నుత్సాహము గల్గునని తలంచి "హిందీ అధ్యాపక్" అను పుస్తకమును మీ ముందుంచుచున్నాను. నాకు తెలిసినంత వరకు హిందీలో తప్పులు వ్రాయడానికి తప్పులు చదువడానికి వీలుండదు. విదేశీ భాష నేర్చుటకై చేసే కృషిలో నాల్గవవంతైన అధికమే యగునని చెప్పవచ్చు.

మనదేశ జాతీయ భాషను మనమే ధిక్కరించిన మనకు మనదేశానికి కీర్తి ప్రతిష్టలు లోపించుననుటకు సందేహమే లేదు. హిందీని నేర్చుటయందు అశ్రద్ధ చూపుటచేత మనము కూర్చున్న కొమ్మను మనమే గొడ్డలితో కొట్టినట్లు ఉంటుంది. కావున ప్రతి భారతీయుడు ఆనందముతో ముందుకు వచ్చి విద్యనభ్యసించ గలరను అభిప్రాయముతో నేను పుస్తకము వ్రాసి మీ ముందు పెట్టు చున్నందులకు అన్యథాభావించక నన్నాశీర్వదించ గలరని ఆశిస్తున్నాను. కేవలము నా లక్ష్యాన్నీ వీక్షించి, హిందీని మీ పక్షము చేసికొన గలరనియు మరియు

"హిందీ అధ్యాపక్" యను నామమును సార్థకము చేయ గలరని మరి మరి ప్రార్థిస్తున్నాను.

జైహింద్

सीखो हिन्दी बोलो जायहिन्द

అంకితము

భారతీయులకు

— ఎస్. బిచ్చయ్య
(హిందీ పండిత్)

మనవి

"పరోపకారార్థమిదం శరీరం" సూక్తి ననుసరించి కదలుతూంటుంది నాకలం. నేనువేసే ప్రతి అడుగులో ప్రతి ఆలోచనలో ఏ లోపాలున్నా ఎదురుగా వచ్చి మందలించి నన్నొక మనిషిగా తయారుచేసే బాధ్యత సమాజానికి ఉన్నది.

"పొట్టకూటి కొరకు దొరల పొగడునట్టి కవినిగాదు.
మిట్టిపడెడు వారినెల్ల తెగడునట్టి కవినిగాదు.
దేశమంటే ఇల్లు, ఒళ్ళు, ప్రజలు, భూమి.
సాటిప్రాణి సుఖము గోరి పాటు పడుటె దేశ సేవ!
ఇదే నాకర్మ, ఇదే నా ధర్మం."

ఆత్మీయులు, మిత్రులు, కొందరు పెద్దలు హార్దికంగా, ఆర్థికంగా సహాయ సంపత్తులందించి నన్ను, కృతకృత్యుణ్ని చేసినందులకు నా హృదయ పూర్వక కృతజ్ఞతాభివందనములు అర్పిస్తున్నాను.

కృతజ్ఞతలు

ఈ గ్రంధరచనకు ఉత్సాహము కల్పించిన పూజ్య గురూజీ శ్రీ డా॥బి. సాయిలు ఆంధ్ర ప్రదేశ్ హిందీ విద్యాశాఖాధికారి గారికి హృదయ పూర్వక కృజ్ఞతాభివందనములనర్పిస్తున్నాను.

అతి స్వల్పకాలంలోనే ఈ గ్రంధ ప్రచురణలో తమ అమూల్య సేవలందించిన శ్రీ బైసాని రామప్రసాద్ గ్రేడ్ 1 హిందీ పండిట్, లోకమాన్య హిందీ బుక్ సెంటర్, విజయవాడ-2 వారికి హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు అర్పిస్తున్నాను.

గ్రంధకర్త

ఆశీర్వాదము

అచ్చుపు హిందీ వ్యాకరణ మాటల పాటల మాటలన్ వరా తెచ్చుగ
వింగడించితిరి ఈరిక లీరికలైన కోరికల్.
హెచ్చు ఫలించె బాలలకు మీదు నవైక శ్రమైక దీక్షయున్
బిచ్చుయ హింది పండితులు మీకును మీ శ్రమకున్ జయోస్తికన్

--పల్లానారాయణ శర్మ
ఆంధ్రోపాధ్యాయులు, వనపర్తి.

भाग 'अ'

1 వ పాఠము

సంగీతము ద్వార హిందీలో అక్షరాభ్యాసము

తెలుగు	అ	ఆ	ఇ	ఈ	ఉ	ఊ	ఋ
హిందీ	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ
స్వరాలు	స	సా	రి	రీ	గ	గా	మా

తెలుగు	ఏ	ఐ	ఓ	ఔ	అం	అః
హిందీ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
స్వరాలు	దా	పా	మా	గా	రీ	సస

తెలుగు	క	ఖ	గ	ఘ	ఙ
హిందీ	क	ख	ग	घ	ङ
స్వరాలు	స	రి	గ	మ	పమ

తెలుగు	చ	ఛ	జ	ఝ	ఞ
హిందీ	च	छ	ज	झ	ञ
స్వరాలు	రి	గ	మ	ప	దప

తెలుగు	ట	ఠ	డ	ఢ	ణ
హిందీ	ट	ठ	ड	ढ	ण
స్వరాలు	గ	మ	ప	ద	మప

తెలుగు	త	థ	ద	ధ	న
హిందీ	त	थ	द	ध	न
స్వరాలు	మ	ప	ద	ని	సా

తెలుగు	ప	ఫ	బ	భ	మ
హిందీ	प	फ	ब	भ	म
స్వరాలు	స	ని	ద	ప	మా

తెలుగు	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ	క్ష	త్ర	జ్ఞ
హిందీ	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
స్వరాలు	ద	ప	మ	గ	రి	గ	మ	ప	ద	ప	మ

తెలుగు	క	కా	కి	కీ	కు	కూ	కృ	కే	కై	కో	కౌ	కం	కః
హిందీ	क	का	कि	की	कु	कू	कृ	के	कै	को	कौ	कै	कः
స్వరాలు	స	సా	రి	రీ	గ	గా	మా	దా	పా	మా	గా	రి	సస

పై విధముగ నేర్పుటచేత పిల్లలు పెద్దలు అతిసులువుగ ఉత్సాహముతో నేర్చుకొనుటకు ముందుకు వచ్చెదరు మరియు మరిచిపోజాలరు.

మిగిత హల్లుల గుణింతము పై విధముగనే నేర్పవలెను. పై కనపరిచిన విషయములను దేహపరిశ్రమ ద్వార గూడ నేర్ప వచ్చును. అది నేర్పువారి కుశలత పై ఆధారపడి యుండును.

2 వ పాఠము

దేహపరిశ్రమద్వార వర్ణమాల శిక్షణ"

అ (अ) ను చదువునపుడు చక్కగా నిల్చియున్న విద్యార్థి కుడికాలు ఎత్తి,

ఆ (आ) ను చదువునపుడు క్రిందికి దించవలయును.

ఇ: ఈ (इ,ई) కిని గూడ ఇదేవిధముగా ఎడమకాలుతో జేయవలయును.

ఉ (उ) ను చదువునపుడు రెండుచేతులు పిడికిలి బట్టి భుజముల దగ్గర నుంచ వలయును.

ఊ: (ऊ) ను చదువునపుడు కుడిచేయిని పిడికిలి వదిలి భుజానికి క్షితిజ సమాంతరంగా సాచవలయిను.

ఋ (ऋ) ను చదువునపుడు ఎడమచేయిని పిడికిలివదిలి సాచవలయును.

ఎ (ए) నం చదువునపుడు, రెండు మెడిమలు రెండుచేతులు పైకి ఎత్తి ఎడమచేయి బొటనవ్రేలిని, కుడిచేయి బొటనవ్రేలు చూపుడువేలుమధ్య నిరికించిపట్టి వ్రేళ్ళు పైకి సాచవలయును.

ఐ (ऐ) ని చదువునపుడు చేతులను అదేస్థితిలోనుంచి మెడిమలు క్రిందికి దించి తలతోబాటు నడుమును వంచి చేతులు ముందుకు సాచవలయును.

ఓ (ओ) ను చదువునపుడు, తలను చేతులను అదేస్థితిలో నుంచి రెండుకాళ్ళ బొటన వ్రేళ్ళను రెండుచేతుల వ్రేళ్ళతో మొకాల్లు వంచకుండ తాకవలయును

ఔ (औ) ను చదువునపుడు ఐ (ऐ) ని చదివినప్పటి స్థితిలో నిల్చి యుండవలెను

అం (अं) ను చదవునపుడు రెండు మెడిమలు దించి రెండు చేతులను భుజములకు చక్కగా సాచవలయును

అః (अः)ను చదువునపుడు, రెండు చేతులను తొడలకు ఆనించి పూర్వపు స్థితిలో నిల్చియుండవలయును

क,ख (క,ఖ) ను చదువునపుడు కుడికాలితో అ,ఆ లకు చేసినమాదిరిగా చేస్తు ఒక అడుగుముందు భాగమునకు కదలవలయును.

ग,घ (గ,ఘ) ను చదువునపుడు ఎడమకాలితో ఇ, ఈ లకు చేసిన మాదిరిగా చేయవలెను

ङं (ఙ) కు త్వరగ నిల్చిన స్థలములోనె కూర్చొని లేయవలెను (ఊంగీలమాదిరి)

చ, ఛ, జ, ఝ ఞ (चे,छ,ज झ,ञ) లను చదువునపుడు తన కుడిచేయి భాగమునకు ఒక అడుగు దూరము కదలి క, ఖ, గ, ఘ, ఙ లకు చేసిన విధముగ చేయవలెను.

ట ఠ డ ఢ ణ (ट,ठ,ड,ढ,ण) లకు తాను మొదట నిల్చినప్పటి వెనికి భాగమునకు కదలి చేయవలెను.

త థ ద ధ న (त,थ,द,ध,न) లకు తాను మొదట నిల్చినప్పటి ఎడమభాగమునకు కదలి చేయవలెను.

ప ఫ బ భ మ (प,फ,ब,भ,म) లకు తాను పూర్వము నిల్చినస్థానమునకు కదలి చేయవలెను. य(య) కు కుడి చేయినిపిడికిలి బట్టి బుజము దగ్గర నుంచ వలెను.

ర (र) ను చదువునపుడు పిడికిలి బట్టి పైకి ఎత్తి, ల (ल) ను చదువునపుడు క్రిందికి దించి, వ (व) కు పిడికిలివదలి భుజమునకు

చక్కగా హస్తమును బోర్ల వేసి వ్రేళ్ళ, చక్కగా చేసి చేయిసాచవలయును ఇదే విధముగ

శ ష స హ (श,ष,स,ह) లకు ఎడమ చేయితో చేయవలెను.

క్ష क्ष కు రొమ్ము దగ్గర అదే స్థితిలో చేతులను బెట్టి మోచేతులు రెండు ముక్కుకు సూటిగా వచ్చునట్లు చేయవలెను.

త్ర (त्र) కు భుజములకు చక్కగ 'అం' కు ఉన్న స్థితిలో నుంచవలెను.

జ్ఞ (ज्ञ) కు తాను పూర్వము 'అః'కు ఉన్న స్థితిలో నుండ వలెను.

అచ్చులకు చేసినరీతిగనే హల్లుల గుణింతమునకు చేయవచ్చును.

గమనిక:- విద్యార్థి మొదట "సావధన్" స్థితిలో నిల్చి యుండవలయును, అః మరియు జ్ఞకు గూడ అదే స్థితిలో నుండవలయును. "క ఖ గ ఘ" లు చదువునపుడు దిశలు దిరుగుచున్నప్పుడు ముఖము గూడ త్రిప్పవలెను.

ఉదా :-

क
ख
ग
घ
ङ

त थ द ध न | पफब भ म | च छ ज झ ञ

ट
ठ
ड
ढ
ण

य (య) నుండి ज्ञ (జ్ఞ) వరకు నిల్చినచోట నుండియే చేయవలయును.

3 వ పాఠము

వర్ణముల విభాగము

అచ్చులు : अ आ इ ई उ ऊ ऋ ए ऐ ओ औ
అనునాసికము : अँ
విసర్గము : अः

హల్లులు (స్పర్శవ్యంజనములు)

కవర్గము: क ख ग घ ङ
చవర్గము: च छ ज झ ञ
ట వర్గము : ट ठ ड ढ ण
త వర్గము : त थ द ध न
పవర్గము : प फ ब भ म
అంతస్థములు: य र ल व
ఊష్మములు : श ष स ह
సంయుక్తాక్షరములు: क्ष त्र ज्ञ
అల్పప్రాణులు : क च ट ड त द प ब
మహాప్రాణులు : ख छ ठ ढ थ ध फ भ
అనునాసికములు : ङ ञ ण न म

వర్ణములు గుర్తింపుము

अ आ उ ऊ ओ औ अं अः
इ ई ङ ड झ ज्ञ ञऋ क्ष
ङ च य थ भ म श त ल न त्र
र स ख व ब ष क फ प ष ण
ट ठ ढ द ह ध घ छ ए ऐ

4 వ పాఠము

పద్యముల ద్వారా గుణింతము నేర్పుట

దీర్ఘము

కII ప్రతి హల్లుకు కుడివైపున (మనకు కుడివైపున)
మతి తోడను నిలువు గీత (ा) మరువక నివ్వన్
అతి దీర్ఘము పలుకునదియె
జతగానికి, చెప్పి చదువు చక్కని హిందీ.

ఉదా:- क + ा = का (కా), च + ा = चा (చా), ट + ा = टा (టా)

ఈ విధముగ మిగిత హల్లులకుండిన దీర్గము పలుకును

గుడ్డి, గుడిదీర్ఘము

తేII గీII వామ భాగంబు గీతపై (ि) వక్రిగీత
ఉన్న నదియె గుడియగును, ఉచ్చరింప
దాని కెదురుగ కుడివైపు నటులెయున్న
గుడికి దీర్ఘము పలుకును గుర్తుగనుము.

ఉదా:- क + ि = कि (కి), च+ि = चि (చి) ट+ि = टि (టి)

क+ी = की (కీ) च+ी = ची (చీ) ट+ी = टी (టీ)

ఈ విధముగనే అన్ని హల్లులు పలుకును.

17

కొమ్ము, కొమ్ము దీర్ఘము, ఋత్వము

తే॥ గీ॥ కొమ్ము (ु) కొమ్ము దీర్ఘము (ू) ఋత్వ(ृ) కులము మూడు,
క్రింది భాగము నందుండు కీలుదిరిగి
చూచి చదువను వ్రాయును సులభమయ్య
భయము జెందక నేర్చుమో భారతీయ

కు చు టు

ఉదా:- क+ ु = कु, च+ ु=चु,ट + ु = टु

కూ చూ టూ

क + ू= कू, च + ू = चू ट + ू= टू

కృ చృ టృ

क + ृ = कृ,च + ृ +चृ,ट + ृ = टृ

ఇదే విధముగ అన్ని హల్లులు పలుకును.

ఏత్వము, ఐత్వము, ఓత్వము మఱియు, ఔత్వము

తే॥ గీ॥ వర్ణశిరము పై నొకగీత వంగియున్న(े)
ఏత్వమగు చుండు హిందీలో ఎప్పుడైన
అటుల రెండున్న (ै) దానిపై ఐత్వమగును.
దాని క్రిందొక గీతయు (ा) దగిలియున్న
ఓత్వ మౌ త్వం బగుచునుండు. నొప్పుగాను.

ఉదా:- ఎత్వము, ఐత్వము : क + े = के (కే) क + ै = कै (కై)

ఓత్వంఔత్వం : च + ो = चो (చో) च + ौ = चौ (చౌ)

ఈ విధముగనే అన్ని వర్ణములకుండునని గ్రహించుము వర్ణమునకు పై భాగమున సున్న పెట్టిన ముక్కుతో పలుకును.

ఉదా:- अं అం

వర్ణమునకు ప్రక్క భాగమున రెండు సున్నాలు పెట్టిన విసర్గమగును,

ఉదా :- अः అః

సంయుక్తాక్షరములు

తే॥ గీ॥ రేఫమొకసారి క్రింద మీ దిమిడి యుండు
ధర్మ (धर्म) చక్రము (चक्र) శబ్దంబు, చదివిచూడ
గాన వచ్చును రేఫంబు కల్లగాదు.
పలుకవచ్చును పరికించి భారతీయ.

ఉదా :- चक्र (చక్ర) भ्रमण (భ్రమణ) प्रणाम (ప్రణామ్)

ఈ విధముగనే చిన్న గీత క్రిందయున్నచో పలుకును,

धर्म (ధర్మ) सर्व (సర్వ) गर्व (గర్వ)

ఈ విధముగనే పై భాగమున వంకర గీతయున్న పలుకును. నిలువుగీతలులేని ट ठ ड ढ లకు వాటి క్రింది భాగమున(्) ఈ విధమైన వంకరగీత యుండును.

ఉదా:- राष्ट्र (రాష్ట్ర) హల్లుల యొుక్క అర్థ రూపములు సంయుక్తాక్షరములందు వచ్చును.

ఆ॥వె॥ పదములందు పొల్లు బల్కెడి వర్ణంబు
అంద హీన మొంది అర్థమగును
కుడిన యున్న గీటు కూలగా పై వచ్చు
వర్ణమచట పూర్తి బలుకుచుండు.

ఉదా:- पुस्तक (పుస్తక్) विश्वास (విశ్వాస్) व्यवस्थापक (వ్యవస్థాపక్) శబ్దాదినిగాని శబ్దమధ్యంబున గాని హల్లు యొక్క కుడి ప్రక్కగీత లోపమగుటచే, ఆ హల్లు సగము పలకుచుండును.గాన పై శబ్దము లందు గ్రహించి వేరే శబ్దములను వ్రాయుటకు చదువుటకు నేర్చగలరు.

ద్విత్త్వాక్షరములు సంయుక్తాక్షరములు

ट ठ ड ढ द ह వీటికి ద్విత్తమందుగాని, సంయుక్త మందుగాని రూపము మారక యుండును.

ద్విత్తములు

ఉదా:- मिट्टी (మిట్టి) कबड्डी (కబడ్డీ)

సంయుక్తములు

विद्यालय (విద్యాలయ్) पाठ्यपुस्तक (పాఠ్యపుస్తక్) द, ठ వీటికి నిలువు గీతలు లేని కారణముచే వాటి క్రింద నొక చిన్న గీత (्) ఈ లాంటిది యిచ్చిన చాలును.

తే॥ గీ॥: జాతి, నామ, సామూహిక శబ్దమందు
పొల్లు బల్కక వర్ణంబు పూర్తి బల్కు
శబ్ద మంతిమ వర్ణంబు సగము బల్కు
తఱచుగా పొల్లు బల్కక,తప్ప దెపుడు.

సామాన్యంగా హిందీ చివర వర్ణము పొల్లు బల్కును. కాని కొన్ని విషయాల్లో పూర్తిగా పల్కుచుండును.

ఉదా:- जन गण मन अधिनायक जय हे भारत भाग्य विधाता

పై శబ్దములందు హిందీ భాషానుసారముగా పల్క గూడదు.

ఉదా:- జెన్ గణ్ మన్ అధినాయక్ జెయ హే భారత్ భాగ్యవిధాతా యని పలుకరాదు (జనగణమన అధినాయక జయహే, భారత భాగ్య విధాత) యని పలుక వలెను.

ఈ క్రింది వ్రాయబడిన గుణింతమును గుర్తించుము.

नानी नी नानन्तु नेन्तु ना नानानि नेनन्नाना नि
నానీ నీ నానను నేను నా నానాని నేనన్నానా ని

పై శబ్దాలలో గుణింతముతో బాటు శబ్దార్థములు గ్రహింప వచ్చును.

भाग 'आ'

1 వ పాఠము

హిందీలో పలుకుబడి

రెండు వర్ణములు

శబ్దము యొక్క చివరి వర్ణము దీర్ఘము లేనిచో పొల్లు బల్కును.

ఉదా:- अब (అబ్) ను 'అబ యని పలుకరాదు ఇట్లే फल (ఫల్) ను ఫల' वन (వన్) ను, 'వన' యని పలుకరాదు

మూడు వర్ణములు

ఉదా:- पवन (పవన్) ను 'పవన' सूरज (సూరజ్) ను 'సూరజ' యని పలుకరాదు. ఇందులో మొదట రెండు వర్ణములు పూర్తిగా బలకి చివరి వర్ణము పొల్లు బల్కును.

నాల్గు వర్ణములు

ఉదా:- नटखट (నట్ఖట్) ను 'నటఖట' యని कसरत (కస్రత్) ను 'కసరత' యని పలుకరాదు. ఇందులో రెండవ, నాల్గవ వర్ణము పొల్లు బల్కును. ఈ నియమము సంయుక్తాక్షరములందు పనికిరాదు.

ఉదా:- प्रचलित (ప్రచలిత్) पुत्रलाभ (పుత్రలాభ్) ఈ శబ్దములందు రెండవ వర్ణము పొల్లు బల్కుట లేదు గావున తెల్పసైనది.

ముఖ్యాంశములు

హిందీలో శబ్దములను చదువు విధానము మఱియు వాటి ఆకార, వికారములను గ్రహించిన తర్వాత స్వయముగా చదువుటకు వీలుంటుంది, అర్థములను శబ్దకోశము ద్వారా గాని పండితుల ద్వారాగాని తెలిసికొనుట శ్రేయస్కరము.

తెలుగు తెలిసిన ప్రతి భారతీయుడు భారతవాసుడు ఈ జాతీయ భాషయైన హిందీని కొలది దినములలోనే వ్రాయుటను చదువుటకు నేర్చుకొనును. వ్యాకరణాది విషయముల నేర్చుట, అది మీమీ జిజ్ఞాస పై నాధారపడి యున్నది.

మన దేశములో తమ తమ మాతృ భాషల తర్వాత మనదేశ జాతీయ భాషయైన హిందీని నేర్చుట ప్రతి భారతీయుని కర్తవ్యముగ తెలిసికొని నేర్చినచో మన దేశకీర్తి ప్రతిష్ఠలకు హద్దు ఉండదని నా యభిప్రాయము. మీరు కూడ సుదీర్ఘంగా ఆలోచించిన అంతే తేలుతుందని నా విశ్వాసము.

మీరు ఇంత వరకు హిందీ శబ్దముల పలుకువిధానము నేర్చుకొంటిరి గాన హిందీ శబ్దములను చదువుటకు ప్రయత్నించుము.

2 వ పాఠము

శబ్ద నిర్మాణములు

ఒకే వర్ణములో వచ్చు శబ్దములు

मैं (మై) నేను, तू (తు) నీవు, ये (యే) ఇవి వీరు, वे (వే) అవి, వారు, माँ (మా॰) తల్లి, में (మే) లోపల क्यों (క్యొ) ఎందులకు, పైన యున్నట్టి శబ్దాలు ఒకే వర్ణముతోయున్నప్పటికిని అర్థమును తెలియ జేయు చున్నవి గాన శబ్దములన బడుచున్నవి.

రెండు వర్ణములతోవచ్చు శబ్దములు

अब (అబ్) ఇప్పుడు, कब (కబ్) ఎప్పుడు, कहाँ (కహాం) ఎక్కడ, तब (తబ్) అప్పుడు, यह (యహ) ఇది, ఇతడు, ఈమె, वह (వహ) అది అతడు, ఆమె, जल (జల్) నీరు, घर (ఘర్) ఇల్లు, धन (ధన) ధనము.

మూడు వర్ణముల శబ్దములు

अनल (అనల్) అగ్ని, अनिल (అనిల్) వాయువు, बतख (బతఖ్) బాతు, कमल (కమల్) కమలము, (चरण) (చరణ్) పాదము, भगत (భగత్) భక్తుడు.

నాల్గు వర్ణముల శబ్దములు

नटखट (నట్‌ఖట్) తుంటరి, षटपद (షట్‌పద్) తేనెటీగ, तलवार (తల్‌వార్) కత్తి, शलगम (శల్‌గమ్) ఒక విధమగు దుంప.

సంయుక్తాక్షరములు

विश्वास (విశ్వాస్) నమ్మకము, सत्य (సత్య) సత్యము, मुश्किल (ముశ్కిల్) కష్టము स्वादिष्ट (స్వాదిష్ట) రుచి గల स्वास्थ्य (స్వాస్థ్య) ఆరోగ్యము, गर्व (గర్వ) గర్వము, धर्म (ధర్మ) ధర్మము, अद्वितीय (అద్వితీయ) సాటిలేని, विद्वान (విద్వాన్) విద్యావంతుడు पद्य (పద్య) పద్యము.

ద్విత్వాక్షరములు

मिट्टी (మిట్టీ) మన్ను, कबड्डी (కబడ్డీ) కబడ్డీ, कुत्ता (కుత్తా) కుక్క, भिन्न (భిన్న) వేరు, गद्दी (గద్దీ) సింహాసనము, పరువు, बुद्धि (తెలివి) बच्चा (బచ్చా) పిల్లవాడు.

అన్ని రాకాల శబ్దాలను పలుకు విధానము, మరియు వ్రాయు విధానము తెల్పితిని. గాన మీకు స్వయంగా చదువు శక్తి లభించియుంటుంది కావున ఈ క్రింది పాఠములను చదువ గలరని ఆశిస్తున్నాను.

भाग 'ई'

1 వ పాఠము

प्रति दिन सूर्य निकलने से पहले उठो। बिस्तर से उठते ही दाँत साफकर, स्नान करने बाद भगवान की उपासना करो। सत्य मार्ग पर चलो और सदा सत्य बोलो। अपने माता पिता की बात मानो। पाठशाला को समय पर जा/ समय पर भोजन करो। पशुओं पर दया करो। गुरू का आदर करो। निर्धन की सहयता करो।

2 వ పాఠము

"स्वागत बोलो" (कविता)

सुनो सुनो हे! प्यारे बालक,
मेरे मन की बात मेरे मन की बात
हिन्दुस्तान के रहने वाले,
बोलो जैहिन्द सीखो हिन्दी।

जो लिखते है सो पढते है
एक लखीर भी व्यर्थ नहीं है।
कहाँ कठिन है हिन्दी भाषा
पढने लिखने समझने में।
कहाँ पर भी यह कठिन नहीं ेह
हिन्दी सीखने आगे आओ।

संसार भर में फैल गई है।
सब से आगे बढ रही है।
विशव की भाषा हो रही है।
पँडित हो कर डरते क्यों हो?

भारत के नेता तुम बन जाओ,
दुर्विचारों को दूर भगाओ।
सद्विचारों को स्वागत बोलो।

3వ పాఠము

देखो और सीखो (कविता)

देखो सागर की लहरें,
सुनो लहरों की सुन्दर राग।
सारी बूँद एक जगह पर,
मिलकर बडा सागर बन कर,
कैसा मजा उडा रहा हैं?

सीखो सागर की साहस,
सूर्य तपन से नभ में जा कर
शीतल पवन से पृथ्वी आकर,
प्राणि कोटि का पालन करने
आने वाली नदियों को देखो।
सीखो तुम सब कुछ इस से।

4 వ పాఠము

"धर्म वीर कहलाओ" (कविता)

कसरत करके जिस्म बढाओ।
किताबें पढकर अकल बढाओ।
मत कीजिए कभी भी नकल,
खामोश बैठो कान खोल के,
गुरू जनों के उपदेशों को
सुन लीजिए दिलचास्पी से।
लिख लीजिए अपनी कागज पर।

मेहनत करके नेमत खाओ
चोरी करके खाते क्यों घास।

पाठशाला एक पुण्य क्षेत्र है।
कल्प वृक्षों की भाँति किताबें हैं।
तुम जो चाहे सो फल देते।
सब कुछ खाओ सद्वृत्ति से।
मा बाप की चाह मिटाओं,
प्रतिना पालन करना सीखो।
आगे अपने भावीकाल में
अमरवीर कहलाओ कर्मवीर कहलाओ,
धर्मवीर कहलाओ

"गुरू शिष्य संवाद" (पुनरावृत्ति)

गुरू : अ. से लेकर औ तक क्या कहते हैं?

शिष्य : अ, से लेक औ तक स्वर कहते हैं।

गुरू : क, च, ट, त, और पवर्गों को क्या कहते हैं?

शिष्य : क, च, ट, त, और पवर्गो को स्पर्श व्यंजन कहते हैं।

गुरू : य, र, ल, ओर व को क्या कहते हैं?

शिष्य : य, र, ल, और व को अंतस्त्य कहते हैं।

गुरू : श, ष, स, और ह, को क्या कहते हैं?

शिष्य : श, ष, स, और ह, को ऊष्म व्यंजन करहते हैं।

गुरू : क्ष, त्र, और ज्ञ, को क्या कहते हैं?

शिष्य : क्ष, त्र, और ज्ञ, को संयुक्ताक्षर कहते हैं।

गुरू : संयुक्ताक्षर किसे कह्वते हैं?

शिष्य : असमान वर्णो के मेल को संयुक्ताक्षर कहते हैं।
जैसेः- क+ष =क्ष, त+र=त्र, ज+ञ+ज्ञ आदि।

गुरू : समान वर्णो के मेल को क्या कहते हैं?

शिष्य : समान वर्णो के मेल को द्वित्ताक्षर कहते है?
जैसे :— ट+टी=ट्टी,
मिट्टी ल+ली=ल्ली
बिल्ली आदि।

गुरू : अल्प प्राण : किसे कहते हैं?

शिष्य : प्रत्येक वर्ग के पहले और तीसरे वर्णो को अल्प प्राण कहते हैं। अर्थात् क,च,ट,त, और प,

वर्गो में से ही।

गुरू : महा प्राण किसे कहते हैं?

शिष्य : प्रत्येक वर्ग के दूसरे और चौथे वर्णो को महा प्राण कहते हैं। अर्थात् क,च,ट,त, और प, वर्गो में से ही।

गुरू : अनुनासिक किसे कहते?

शिष्य : प्रत्येक वर्ग के अंतिम वर्णो को ही अनुनासिक कहते हैं। अर्थात् क,च,ट,त, और प, वर्गो में से हैं।

गुरू : बारहखडी किसे कहते हैं?

शिष्य : स्वर और व्यंजनों के मेल को "बारह खडी" कहते हैं। (जो स्वर की सहायता से व्यंजनों की आवाज बदलती रहती है)

गुरू : स्वर प्रकट होने के लिए हर एक स्वर के लिए निर्णयात्मक सांकेतिक लकीरें होती हैं उन लकीरों को व्यंजनों के आगे पीछे नीचे और ऊपर लगाई जाती हैं और उन सांकेतिक निशानों के अनुसार व्यंजनों की आवाज जो प्रकटित होती हैं उसे क्या कहते हैं।

शिष्य : बारहखडी में व्यंजनों का रूप प्रकटना कहते हैं।

गुरू : शब्द किसे कहते हैं?

शिष्य : अक्षर एक ही हो या दो, या कुछ अक्षरों का समूह हो उन से कोई न कोई अर्थ मिलता है तो उन्हें शब्द कहते हैं।

जैसे : माँ, बाप, मैं, तुम, कमल, वनचर और सालार्जंगमीजियम आदि।

गुरू : वाक्य किसे कहते हैं?

शिष्य : जिन शब्दों से व्यक्ति का अभिप्राय या विषय का पता मालूम होता है उसे वाक्य कहते हैं।

गुरू : कर्ता किसे कहते हैं?

शिष्य : किसी एक काम में मग्न हो कर काम करने वाले व्यक्ति (वाक्य में जो शब्द प्रधान होता है उसे कर्ता कहते हैं। जैसे राम ने रोटी खाई। इस वाक्य में 'राम' शब्द कर्ता है।

गुरू : 'कर्म किसे कहते हैं?

शिष्य : कर्ता से जो काम कराया जाता है उसे 'कर्म–, शब्द कहते हैं। जैसे 'राम ने रोटी खाई" इस वाक्य में 'रोटी' कर्म है।

गुरू : क्रिया किसे कहते हैं?

शिष्य : कर्ता से जो काम किया जाता है और उस काम का समाप्त मालूम करने वाला शब्द को क्रिया कहते हैं, जैसे :– रामने "रोटी खाई" इस वाक्य में "खाई क्रिया शब्द है क्योंकि इस से काम का पता मालूम हो रहा है।

गुरू : नाम वाचक शब्द किसे कहते हैं?

शिष्य : किसी प्राणियों का स्थलों का और वस्तुओं का नाम जिन शब्दों से मालूम होते हैं उन्हें नाम वाचक कहते हैं। जैसे रामु, दिल्ली, हिमालय, और कृष्णानदी आदि।

गुरू : सर्वनाम किसे कहते हैं?

शिष्य : नाम के बदले जो शब्द आते हैं उन्हें सर्वनाम कहते हैं जैसेः राम अच्छे विद्यार्थी है, लेकिन

वह पाठशाह्वा समय पर नहीं आता। इस वाक्य मे 'वह' सर्वनाम हैं।

गुरू : विशेषण किसे कहते हैं?

शिष्य : वाक्य में जो शब्द, संज्ञा के पहले या बाद में आकर उसका विशेषता बतलाता है उसे विशेषण कहते हैं। जैसेः— दिल्ली बडा नगर है। समुद्र का पानी खारा है। यह काला गाय हमारी है आदि।

गुरू : अव्यय किसे कहद्ये हैं।

शिष्य : लिंग, वचन भेद रहित होकर भूत, भविष्यत और वर्तमानकाल में जो शब्द नहीं बदलेगा उसे अव्यय कहते हैं। जैसेः– राम ने जल्दी आया। सीता ने जल्दी गई। इन वाक्यों में शब्दों के परिवर्तन नहीं है इस लिंए इन्हें अव्यय कहते हैं।

उदा :– अगर = ఒకవేళ

अयवा = లేక

न = కాదు आदि

गाते हुए ग्रहण करना (संवाद)

स्थान :– उपवन

समय :– सायंकाल

पात्राएँ :– गीता, सीता

रंग मंच पर परदा उठता है और सीता तथा गीता उपस्थित रहती हैं।

गीता : सीता तुम क्या कर रही हो?

सीता : मैं हिन्दी पाठ पढ रही हूँ÷

गीता : कौनसा पाठ पढ रही हो तुम सीता।

सीता : "हिन्दी बाल गीतावली" नामक पुस्तक है इस से हम लोग हिन्दी आसानी से सीख सकती हैं।

गीता : अच्छा आप एक गाना गाओ सीता।

सीता : एक 'अनार' शब्द के साथ-साथ उसके बारे में कई नए शब्दों की जानकारी होते हैं।

गीता : सीता अनार का अर्थ है तेलुगु में "दानिम्म पँडु" है और क्या सीखी गई हो तुम सीता।

सीता : नहीं गीता केवल शब्द का अर्थ सीखने से लाभ नहीं उसके बारे में हर विषय की जानकारी होना आवश्यक है।

गीता : हाँ, हाँ, अपना कहना ठीक है लेकिन सीखना मुश्किल है।

सीता : नहीं, नहीं गीता मुश्किल की बात बिलकुल नहीं है, सीखने के ढंग सरल है।

गीता : वह ढंग क्या है सीता। बताओ जरा मुझे।

सीता : वह ढंग है कि गाते हुए सीखना" इस से विषय का पूर्ण रूप बोध होता है सुनो गीता।

(अ) गीता गीता अनार, देखो, गेंद जैसे गोला है।
लाल सफेद रंगों की, जवारी जैसे बीजें हैं।
बाजर जाकर लायी हूँ, दोनों मिलकर खाएगी।

गीता : बहुत ठीक है सीता बहुत ठीक है।

सीता : ठीक ही नहीं इस में बहुत कुछ नए शब्दों के

अर्थ के साथ अनार के बारे में सब कुछ मालूम हो गये हैं।

गीता : आपके लिए इस में कितने नए शब्द हैं?

सीता : मेरे लिए तो 'गेंद' लाल, गोला, सफेद, जवारी, बीजें, बाजार और मिल कर आदि नए शब्द है।

गीता : हाँ एक शब्द के साथ कुछ नए शब्दों के अर्थ भी सीखने का अवसर मिलता है।

सीता : (अपने हाथ से किताब देते हुए) तुम भी एक गाना गाओ गीता।

गीता : (पुस्तक लेकर)

(आ) आम के फल आये हैं, बहुत मीठे होते है।
आम के फल लाओ सीता, खाकर खामोश बैठूंगी।
नहीं तो शोरमचाऊँगी, सीता आम मंगाओ।

सीता : आपके गाना आम से अधिक मीठा है गीता।

गीता : इस में शोर, खामोश, मंगाओ आदि नए शब्द हैं सीता।

सीता : गीता अभी एक गाना सुनाओ।

गीता : (इ) इमली इतना खट्टा है,
इसे अकेला खाते नहीं कोई।
लेकिन दाल में
अच्छा होता,
इमली डाल कर दाल पकाओ।
पेट भर खाऊंगी, रात भर सोऊंगी

सीता : इस में भी कुछ नए शब्द आये है और उन की जानकारी भी हो चुकी हैं।

गीता : अच्छा आप ईख के बारें में सुनाओ सीता।

सीता : (पुस्तक लेकर)

(ई) ईख एक तरह की फसल है,
बाँसों की भांति लंबे होते हैं
उन्हें डालने से मिशन में,
उसमें मधुर रस निकलता है।
गुड-शक्कर बनतें हैं, उससे
नाना मिठाइयाँ भी बनते हैं।

गीता : सीता मीठा है तुम्हारा गाना भी। इसलिए आप और एक गाना सुनाओ सीता।

सीता : (उ) उपवन जाकर आराम लेना,
अमृत जैसे हवा में हम सब,
विहार यात्र करलेना,
हम सब स्वास्थ्य बन जाना।
सुन्दर फूल चुन लेना,
जल्दी वापस घर आजाना।

इसमें भी बहुत कुछ नए शब्दों का ज्ञान प्राप्त हो रहा है कि आराम, हवा, चुन लेना, आदि।

गीता : अच्छा आप और एक गाना सुनाओं सीता।

सीता : अच्छी बात सीता गाऊंगी सुनो अब।

(ऊ) ऊनी कपडा सर्दी में, बहुत गरम देता है।
देखने सुन्दर लगता है, पहनने लायक होता है।
सारे जग में ऊनी कपडे, पहनने वाले कम हैं।

गीता : इस में तो गरमी, सर्दी पहनना और लायक नए शब्द हैं।

सीता : आप की आवाज बहुत मीठा है। आप भी एक गाना सुनाओ गीता।

गीता : नहीं नहीं आप की आवाज बिलकुल ठीक है आप ही सुनाओ सीता।

सीता : नहीं इस बार आप ही सुनाओ दूसरी बार मैं सुनाऊँगी।

गीता : अच्छा सीता सुनो (गीता पुस्तक लेकर पढती है)

(ऋ) ऋषि एक ज्ञान संपन्न व्यक्ति है,
कृषि धन धान्यसंपन्न व्यक्ति है
व्यक्ति चाहे तो ऋषि बनजाता है,
चाहे तो विलासी बनजाता है
चाहे तो कर्म वीर बन जाता है।

सीता : यह बहुत नीतिदायक कविता है, कंठस्थ करने योग्य है। मैं भी एक गाना गाऊँगी गीता।

(ए) एक-एक बूंदें पानी की मिलकर,
बन जाता है एक बडा सागर।
दुनियां में एक ही व्यक्ति,
नहीं करेगा कोई काम,
इससे हम सब मिलकर सदा,
समाज सेवा करना चाहिए।
(गीता पुस्तक लेती है)

गीता : (ऐ) ऐक्यता से ही सब कुछ कार्य
बडा हो या छोटा भी हो,
आसानी से विजय पा सकते।
सोचो मत कुछ भी इस में।
आप भी एक सुनाओ सीता।

सीता : (ओ) ओछापन छोडकर बिलकुल,
ओजस्वी बनो तुम सदा
ओदर भर ओदन खाकर
आलसी आदमी मत बन जाओ।

गीता : सब से ठीक है यह गाना सच है सीता सच है। एक गाना बाकी है सुनाओ सीता।

सीता : नहीं नहीं यह गाना आप ही सुनाओ गीता।

गीता : (औ) औरत मरद इस दुनियां में,
अकेला हो करजी नहीं सकते।
दहेज लेना दहेज देना,
अवसर किसी को नहीं रहना।
फ़ालतू काम करो मत,
पागल होकर फिरो मत।

सीता : अच्छी बात गीता हम घर चलींगे।

गीता : अच्छी बात सीता समय भी नहीं है, श्याम हो रहा है चलींगे चलो सीता चलो सीता।

(गीता और सीता अंदर चलती हैं पर्दा गिरता है)

37

कर भला हो भला

सुनलो मेरे प्यारे बालक
सुन करआगे कदम बढाओ

संग जीवि यह मानव जाति।
सब से मिलकर रहना पडता।
सब का काम अपनाना पडता।
कुटिल बूद्धि से अलग रहेंतो।
कई कष्टों को अपनाना पडेगा।

सुन्दर उपनव की . रक्षा करने।
काँटेली झाडों का अवसर लगता।
इस लिए हे प्यारे बालक।
सब के साथी बन कर तुम्हें
मधुर वचन से मिलना सीखो।
सत्य मार्ग पर चलना सीखो।

शिक्षा द्वारा ज्ञान कमाओ।
अच्छे आदमी कहलाओ।
तभी होता सफलता अपना जीवन।
सब को बताओ अपना मार्ग।
कर भला हो भला।

38

बुद्धि मान कौन?

कौन दानव है? कौन मानव है?
कौन ज्ञानी है? कौन अज्ञानी है?
दानव में मानव में अन्तर क्या है?

आज –
खाने में पीने में
और व्यवहार में भी
दिखाते हैं कौन भेद?
दानव तो नरमृग भक्षक हैं।
मानव तो खग मृग भक्षक हैं।
दानव तो नाखून से चीरते हैं।
मानव तो चाकू से काटते हैं।

दानव तो सुरों को सताते हैं।
मानव तो नरों को रूलाते हैं।
दानव तो मुनियों को सताते हैं।
मानव तो दीनों को रूलाते हैं।

दानव तो सुधा चाहने वाले हैं।
मानव तो मधिरा चाहने वाले हैं।

वे करते हैं पसंद कन्या की रूपरेखा केवल
ये करते हैं पसंद बिलकुल रूप्यों की गठरी केवल

वे कन्या को चुराने वाले हैं। ये पत्नी को भगानेवाले हैं।
वे परोक्ष वंचक हैं ये प्रत्यक्ष वंचक हैं।
कानों से सुनते हैं उनकी कहानी
आँखों से देखते हैं इनकी कहानी
कौन मानव है? कौन दानव है?
इन दोनों में अंतर क्या है?

व्याकरण भाग 'अ'

1 వ పాఠము

విభక్తులు

విభక్తులనగా వాక్యములోని శబ్దముల మధ్యన సంబంధము తెలియ జేయునవి. తెలుగు భాషా సంప్రదాయాను సారముగ ఈ క్రింది విధమును చూడుదు.

1)	ने	డు, ము, వు, లు	ప్రథమా విభక్తి
2)	को	ని, ను, లు,	ద్వితీయ విభక్తి
3)	से	చే, చేతన్, తో, తోడన్	తృతీయ విభక్తి
4)	को के लिए, के वास्ते	కొఱకు, కై	చతుర్థి విభక్తి
5)	से	నుండి, వలన, కంటే, కన్న, ద్వార	పంచమీ విభక్తి
6)	का, के, की	యొక్క	షష్ఠి విభక్తి
7)	में, पर	అందు, మీద, పైన	సప్తమీ విభక్తి
8)	हे, अरे, अरी,	ఓయీ, ఓసి, ఓరీ,	సంబోధన విభక్తి

సూచన :- హిందీ భాష సంప్రదాయానుసారముగ తెలుగులోని ద్వితీయ విభక్తి ప్రత్యయముల ', గూర్చి గురించి లకు के बारे में యును, తృతీయ విభక్తికి బదులుగా के साथ వచ్చును

ఉదా: - ద్వితీయ విభక్తిలో, आप गाय के बारे में दस पंक्तियाँ लिखिये

తృతీయ విభక్తిలో आप के साथ मैं भी आऊँगा

పై విభక్తులందు ने ప్రత్యయము, భూతకాలము నందు మాత్రమే వాడబడును.

ఉదా:- राम ने रोटी खाई। రాముడు రొట్టె తినెను, కాని వర్తమాన, భవిష్యత్తుకాలములో ने ప్రత్యయము రాదు.

ద్వితీయ విభక్తి राम ने लक्ष्मण को बुलाया।

రాముడు లక్ష్మణుని పిలిపించెను

తృతీయవిభక్తి राम से सीता ने प्रार्थना की।

రామునితో సీత ప్రార్థించెను.

राम ने लक्ष्मण से फल मँगाया।

రాముడు లక్ష్మణునిచే పండ్లు తెప్పించెను.

చతుర్థి విభక్తి लक्ष्मण राम के लिए फल लाया।

లక్ష్మణుడు రాముని కొఱకు పండ్లు తెచ్చెను.

मै ने आपके वास्ते आया।

నేను నీ కొఱకు వచ్చితిని.

పంచమీ విభక్తి (पेड से फल गिरा) చెట్టు నుండి ఫలము పడెను.

राम से लक्ष्मण छोटा है।

రాముని కంటె లక్ష్మణుడు చిన్నగాయున్నాడు. (చిన్నవాడు)

राम से यह काम होता है।

రాముని వలన ఈ పని అవుతుంది.

नल से पानी निकलते हैं।

నల్ల (పంపు) ద్వార నీరు వచ్చును.

పుంలింగము

షష్ఠి విభక్తి, ఏకవచనము　　यह राम का घर है।

ఇది రాముని యొక్క ఇల్లు.

బహువచనము　　ये राम के घर हैं।

ఇవి రాముని యొక్క ఇండ్లు.

స్త్రీ లింగము

ఏకవచనము　　यह किताब सीता की है।

ఇది సీత యొక్క పుస్తకము.

బహువచనము　　ये सीता की किताबें हैं।

ఇవి సీత యొక్క పుస్తకములు.

'का' పుంలింగ ఏకవచనములో 'के' బహువచనములో 'की' స్త్రీలింగ ఏకవచన బహువచనము లందు వచ్చును.

లింగ భేదములను బట్టి ఏకవచన బహువచనము లందు క్రియ యొక్క రూపము మారు చుండును.

"పుంలింగము"

ఉదా: - है, ఏ॥ मैं विद्यार्थी हूँ। నేను విద్యార్థిని.
ఏ॥ तुम विद्यार्थी हो। నీవు విద్యార్థివి.
బ॥ हम विद्यार्थी हैं। మనము విద్యార్థులము

స్త్రీ లింగము

ఏ॥ मैं विद्यार्थिनी हूँ। నేను విద్యార్థినిని
ఏ॥ तुम विद्यार्थिनी हो। నీవు విద్యారినివి
బ॥ हम विद्यार्थिनीयाँ हैं। మనము విద్యార్థినులము

(खा) ధాతువు పులింగము,

ఏ॥ राम फल खाता है। రాముడు పండ్లు తినును.
బ॥ राम और लक्ष्मण फल खाते हैं।
రాముడు మరియు లక్ష్మణుడు పండ్లు తిందురు.

'खा' ధాతువు స్త్రీ లింగము

सीता फल खाती है।

సీత పండ్లు తినును.

सीता और गीता फल खाती हैं।

సీత మరియు గీత పండ్లు తిందురు.

పుంలిగము 'लिख'ధాతువు

ఎ॥ राम पत्र लिख़ता है। రాముడు పత్రము వ్రాయును.

బి॥ राम और लक्ष्मण कविताएँ लिखते हैं।

రాముడు మరియు లక్ష్మణుడు పద్యములు వ్రాయుదురు.

స్త్రీలింగము లిఖ ధాతువు

ఎ॥ सीता कविता लिखती है। సీత పద్యము వ్రాయును.

బి॥ सीता और गीता कविताएँ लिखती हैं।

సీత మరియు గీత పద్యములు వ్రాయుదురు.

పై క్రియా పదములందు హిందిలో మాత్రమే రూపము

మార్పు జరిగినది తెలుగులో జరుగలేదు.

ఉదా॥ राम पढता है। రాముడు చదువును.

सीता पढती है। సీత చదువును.

बैल आ रहा है। = ఎద్దు వచ్చుచున్నది.

गाय आ रही है। = ఆవు వచ్చుచున్నది.

తెలుగులో జంతువాచక శబ్దములందు ఏర్పాటు రూపములు క్రియా శబ్దములందు యుండవు. హిందీలో యుండును.

అకారాంత పుంలింగ ఏకవచన హిందీ శబ్దమునకు మాత్రమే విభక్తి చేరునపుడు శబ్దాంతమున 'అకారము' 'ఏకారము' యగును, తక్కిన శబ్దాములకు మార్పు కలుగదు.

ఉదా -'लडका'ఇది ఏకవచన పుంలింగము కాని విభక్తి చేరునపుడు ఏకారాంతమగును.

लडका+से = लडके से,

लडका+का = लडके का,

लडका+को = लडके को.

సూచన :- पिता,माता, भ्रता,काका, ఈ శబ్దములందు విభక్తి చేరినప్పుడు మార్పు జరుగదు.

ఉదా -पिता+के पिता के యగును గాని, पिते के కాదు. తక్కినవి కూడ అంతేనని గ్రహించవలెను.

బహువచనపుంలింగ స్త్రీలింగ శబ్దములకు చివరవిభక్తి చేరునపుడు 'ओं'వచ్చును.

ఉదా॥ लडके+ने = लडकों ने యగును.

लडकियाँ+ने = लडकियों ने యగును.

माताएँ+के = माताओं के యగును.

घर+में=घरों में యగును

సర్వనామముల విభక్తి రూపములు

मैं కి విభక్తి చేరినపుడు मुझ గా మారును.

ఉదా॥ मैं+को=मुझ को, मुझे యగును.

मैं చతుర్థి విభక్తి లో मेरे लिए मेरे वास्ते గా మారును.

షష్టి విభక్తి లో मेरा,मेरे,मेरी గా మారును.

ఉదా ॥ పుం. ఏ ॥ यह मेरा घर है।
పుం. బ ॥ ये मेरे फल हैं।
స్త్రీ, ఏ ॥ यह मेरी किताब है।
స్త్రీ, బ ॥ ये मेरी किताबें हैं।

हम కు విభక్తి చేర్చినచో మారదు. చతుర్థి విభక్తిలో हमारे लिए, हमारे वास्ते గా మారును.

'तू' కు విభక్తి చేర్చినచో तूझ గా మారును.

చతుర్థీ విభక్తిలో तेरे लिए, तेरे वास्ते గా మారును.

షష్టి విభక్తిలో तेरा, तेरे, तेरी గా మారును.

ఉదా। పుం. ఏ.यह तेरा घर है।
పుం, బ ये तेरे घर हैं।
స్త్రీ. ఏ.यह तेरी कुर्सी है।
స్త్రీ, బ.ये तेरी कुर्सियाँ हैं।

షష్ఠీ విభక్తిలో పుంలింగము నందు మాత్రమే వచనానుసారముగా సర్వనామము యొక్క రూపము మారును. స్త్రీలింగము నందు వచనానుసారముగ మారక ఒకేవిధముగ నుండును.

ఉత్తమ పురుష

ఏకవచనము	బహువచనము
1. मैं,मैंने,= నేను,	हम, हमने= నేను,మనము ,
2.मुझ को,मुझे= నన్ను,నాకు,	हम को, हमें= మమ్ము ,
3.मुझ से= నాచేత,నాతోడ	हम से=మా చేత

4. मेरे लिए, मेरे वास्ते= నా కొఱకు — हमारे लिए, हमारे वास्ते= మా కొఱకు

5. मुझ से= నా వలన, నాకంటె — हम से=మావలన,మాకంటె

6. मेरा= నా యొక్క — हमारा= మా యొక్క

7. मुझ पर,मुझ में= నాయందు — हम में, हम पर=మా యందు

మధ్యమ పురుష

ఏకవచనము	బహువచనము
1. तू, तूने = నీవు	तुम,तुम ने= మీరు
2. तुझ को, तुझे= నిన్ను,నీకు	तुम को, तुम्हें= మిమ్ము
3. तुझ से= నీచేత,నీతోడ	तुम से,= మీతోడ, మీచేత
4. तेरे लिए, तेरे वास्ते= నీ కొఱకు,	तुम्हारे लिए, तुम्हारे वास्ते = మీ కొఱకు
5. तुझ से, నీవలన, నీకంటె	तुम से, మీవలన, మీకంటె
6. तेरा = నీ యొక్క	तुम्हारा= మీ యొక్క
7. तुझ में, तुझ पर,నీయందు	तुम में, तुम पर మీయందు

అన్యపురుష సర్వనామములు విభక్తి చేర్చినచో రూపములు ఏకవచన, బహువచనములందు, ఈ విధముగా మారును.

విభక్తి చేర్చక పూర్వం	విభక్తి చేర్చిన తర్వాత
ఏకవచనము	ఏకవచనము
यह	इस
वह	उस
ये	इन
वे	उन

పైన చెప్పిన ప్రకారము इसको, उसको, इनको,उनको అని అనవచ్చును. కాని यह को, वह को, ये को, वे को, అని అనరాదు. మిగతా విభక్తులందును గూడ పైన చెప్పిన ప్రకారము వ్రాయవలయును.

आप విభక్తి చేర్చినచో మారదు.

ఉదా॥ आपका, आप से, आप को,మొదలగునవి.

आप – నీజవాచక సర్వనామము నందు విభక్తి చేర్చినచో अपना గా మారును.

ఉదా॥ आप తాను

(2-4) अपने को -తనకు, తన కొఱకు

(3-5) अपने से - తనచేత, తనవలన, తనకంటె

(6) अपना - తనయొక్క

(7) अपने पर, अपने में, - తనయందు,తనపైన

వ్యాకరణము సామాన్యంగ తెలుగు భాషకు దగ్గరలోనే యుంటుంది. దీనిని గురించి చింతజేయవలసిన పనిలేదు. భాష నేర్చుటకు ఏది ముఖ్యముగ ముందు నేర్చవలయునో వాటిని తెలుపుటకు ప్రయత్నించితిని, కావున ఇందులో యేలోపమున్నను తెలుపగలరని కోఱుచున్నాను. మనము, ఏ భాషనైనను నిస్సందేహముగ వ్రాయుటకు (1) శబ్దనిర్మాణము (2) శబ్దార్థము (3) విభక్తులు బాగుగ తేలియవలయును.

విభక్తుల నుపయోగించు విషయము "కరతలామలకమై" యుండవలయును

ఉదా॥ क्या కు విభక్తి చేర్చిన काहे గా మారును,

(1-2)విభక్తులందు क्या—क्या ఏమి, దేనిని

3-5 విభక్తులందు काहे से ‑ దేనిచేత, దేనివలన

4వ విభక్తియందు काहे को,काहे के लिए ‑ దేనికొరకు

6వ విభక్తియందు काहे का ‑ దేనియొక్క

7వ విభక్తియందు काहे में,काहे पर ‑ దేనిలో, దేనియందు

లింగములు

హిందీలో పుంలింగము, మరియు స్త్రీలింగము మాత్రమేయుండును.

పుంలింగము - ఇది పురుషజాతిని తెలుపును.

ఉదా - रामुडु - రాముడు कष्णुडु - కృష్ణుడు बैल - ఎద్దు, मुर्गा - కోడిపుంజు మొదలగునవి.

స్త్రీ లింగం - ఇది స్త్రీజాతిని తెలుపును .

ఉదా॥ सीता- సీత, गाय - ఆవు, मुर्गी - కోడిపెట్ట మొదలగునవి.

అప్రాణివాచకములో అకారాంతములు మరియు కొన్ని ఇకారాంతములు పుంలింగములలో నుండును.

ఉదా॥ అకారాంతము :- शहर, आम, कपडा और

घोडा మొదలగునవి.

ఈకారాంతము :-पानी, दही, मोती और घी మొదలగునవి పుంలింగములో యుండును.

అప్రాణివాచకములో కొన్ని అకారాంతములు మరియు కొన్ని ఈకారాంతములు స్త్రీలింగములుగ యుండును.

ఉదా॥ అకారాంతములు :- बात, दुकान, किरण, और किताब

ఈకారాంతములు :- गाडी, रोटी,कुर्सी और बिजली మొదలగునవి స్త్రీలింగములు.

స్త్రీలింగ, పుంలింగ భేదముల గ్రహించుట ప్రాణవాచక శబ్దములందు సులభముగ గ్రహింపవచ్చును కాని, అప్రాణి వాచకములందు తెలిసికొనవలయునన్నచో ఎక్కువగ గొప్పవారి రచనలు చదువుచుండుట వలన క్రియవి భక్తి యొక్క 'ఆ ' కార 'ఈ కారముల బట్టి తెలియును.

పుంలింగ శబ్దములను స్త్రీలింగ శబ్దములుగ మార్చు విధానము ఒకప్పుడు శబ్దాంతమున 'అ' కారాంతము 'ఈ' కారాంతముగ మారును.

ఉదా ॥	పుం	స్త్రీ
	पुत्र	पुत्री
	दास	दासी
	बकरा	बकरी
	दादा	दादी

వృత్తి వాచకములందు 'इन' చేర్చిన స్త్రీలింగముగా మారును.

ఉదా ॥	పుం	స్త్రీ
	सुनार	सुनारिन
	चमार	चमारिन
	धोबी	धोबिन

కొన్ని నియమ రహితములుగ నుండును.

ఉదా ॥	పుం	స్త్రీ
	हाथी	हाथिन
	ससुर	सास
	भाई	बहिन
	बैल	गाय

పుంలింగ బహు వచనములో 'ఆ' కారము 'ఏ' కారాముగా మారును.

ఉదా॥	ఏకవచనము	బహువచనము
	लडका	लडके
	कपडा	कपडे
	लोटा	लोटे

కొన్ని పుంలింగములు ఏకవచన బహువచనములో సమానముగా నుండును.

ఉదా॥	ఏకవచనము	బహువచనము
	घर	घर
	भाई	भाई
	मुनि	मुनि
	डाकू	डाकू

ఈలాగే కొన్ని సంస్కృత శబ్దములందు మార్పు జరుగదు.

ఏకవచనము	బహువచనము
पिता	पिता
नेता	नेता
राजा	राजा

ఇట్లే హిందీలో గూడ కొన్ని శబ్దములు మారవు.

ఉదా॥	ఏకవచనము	బహువచనము
	काका	काका
	दादा	दादा

స్త్రీలింగ బహువచన రూపములకు అకారాంతములకు నేత్వమును యిచ్చి ఒక చిన్న చుక్కబెట్టిన బహువచనమగును.

ఉదా॥	ఏకవచనము	బహువచనము
	बात	बातें
	आँख	आँखें
	किताब	किताबें

'అ' కారాంతములకు చివర ऍँ చేర్చిన బహువచనమగును.

ఉదా ॥	ఏకవచనము	బహువచనము
	दवा	दवाएँ
	लता	लताएँ
	माता	माताएँ

స్త్రీలింగ శబ్దమున 'या' యాకారాంతమున్నచో దాని పై భాగమున అను స్వారమును మాత్రము పెట్టిన బహువచనమగును.

ఉదా ॥	ఏకవచనము	బహువచనము
	चिडिया	चिडियाँ
	पुडिया	पुडियाँ

ఈకారాంత శబ్దము చివర స్త్రీలింగమందు याँ చేర్చిన బహువచనమగును.

ఉదా॥	ఏకవచనము	బహువచనము
	तिथि	तिथियाँ
	टोपी	टोपियाँ
	थाली	थालियाँ

ఉకారాంత స్త్రీలింగ శబ్దము చివర బిందువుతో కూడిన ఎత్వము వచ్చినచో నది బహువచనమగును.

ఉదా॥	ఏకవచనము	బహువచనము
	वस्तु	वस्तुएँ
	झाड़ू	झाडुएँ
	बहू	बहुएँ

స్త్రీలింగ శబ్దమునందు ముఖ్యముగా గమనించవలసిన విషయము. 'అ'కార, 'ఊ' కారములందు చివర ऍँ బిందువుతో కూడిన ఏత్వము, వచ్చును

మరియు, ఈకారాంతములందు చివర याँ వచ్చును. మనము యింత వరకు లింగవచన భేదములందు శబ్దములు ఏవిధముగా నుండునను విషయము గ్రహించితిమి.

"ने" ప్రత్యయము

సకర్మక ధాతువును భూతకాలములో విడినపుడు కర్తకు "ने" ప్రత్యయము వచ్చును. అప్పుడు క్రియ కర్మ యొక్క లింగవచనములను బట్టి మారుచుండును.

ఉదా॥ सीता ने फल खाया ఇక్కడ 'కర్త' స్త్రీ లింగమైనప్పటికిని 'కర్మ' పుంలింగ మగుటచేత క్రియ పుంలింగములో నున్నది.

राम ने रोटी खाई।ఇక్కడ 'కర్త' పుంలింగమైనప్పటికిని 'కర్మ' స్త్రీలింగమగుటచేత క్రియ స్త్రీలింగములో నున్నది.

క్రియ ధాతువునకు కర్మలోపించినను లేక ప్రత్యయము బొందినను. క్రియ ఏకవచన పుంలింగములో నుండును. ఉదా॥ राधा ने दिया। ఇక్కడ కర్మలోపించివందున క్రియ పుంలింగ ఏకవచనములో నున్నది.

राधा ने किताब को दिया।ఇక్కడ కర్మ శబ్దమునకు को విభక్తి చేర్చుట చేత క్రియ పుంలింగ ఏకవచనములో నున్నది.

राम ने रोटी को खाया।ఇక్కడ కర్మ శబ్దమునకు को విభక్తి చేర్చుట చేత క్రియ పుంలింగ ఏకవచనములో నున్నది.

ने ప్రత్యయము అకర్మక సకర్మక భూతకాలమునందు వచ్చును కర్త లోపించిన, మరియు కర్మశబ్దమునకు को విభక్తి చేర్చిన పుంలింగ ఏకవచనములో నుండును. లేనిచో కర్మ లింగము ననుసరించియే క్రియమారును.

1. సామాన్య భూతకాలము

ఇది లోగడ జరిగినపనిని తెలుపును కొన్ని ధాతువులు నియమరహితముగా యుండును.

ధాతువు	పుంలింగ ఏకవచము	పుం॥బ॥వచన
कर–చేయు	किया–చేసెను	किये–చేసిరి
जा–వెళ్ళు	गया–వెళ్ళెను	गये–వెళ్ళిరి
ले–తీసికొను	लिया–తీసికొనెను	लिये–తీసికొనిరి
दे–ఇచ్చు	दिया–ఇచ్చెను	दिये–ఇచ్చిరి
हो–అగు	हुआ–అయ్యెను	हुए–అయినవి

స్త్రీలింగ ఏకవచనము	స్త్రీలింగ బ॥వచనము
की–చేసెను	कीं–చేసిరి
गई–వెళ్ళెను	गईं–వెళ్ళిరి
ली–తీసుకొనెను	लीं–తీసికొనిరి
दी–ఇచ్చెను	दीं–ఇచ్చిరి
हुई–అయ్యెను	हुईं–అయిరి

2 ఆసన్న భూతకాలము

ఇది యిప్పుడే జరిగినపనిని దెలుపును. ఇది సామాన్య భూతకాలములందు అకర్మక క్రియకు కర్త ననుసరించియు సకర్మక క్రియకు కర్మననుసరించియు వర్తమానకాల సహాయక క్రియలు వచ్చుచుండును.

పుంలింగ ఏకవచనము

मै बैठा हूँ – నేను కూర్చొని యున్నాను.
तू बैठा है – నీవు కూర్చొని యున్నావు.
वह बैठा है- ఆతడు కూర్చొని యున్నాడు.

పుంలింగ॥ బహువచనము

हम बैठे हैं – మేము కూర్చొని యున్నాము.
तुम बैठे हैं – మీరు కూర్చొని యున్నారు.
आप बैठे हैं –తమరు కూర్చొని యున్నారు.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

मैं बैठी हूँ – నేను కూర్చొని యున్నాను.
तू बैठी है – నీవు కూర్చొని యున్నావు.
वह बैठी है – ఆమె కూర్చొని యున్నది.

స్త్రీలింగ బహువచనము

हम बैठी हैं – మేము కూర్చొని యున్నాము.
तुम बैठी हैं – మీరు కూర్చొని యున్నారు.
आप बैठी हैं – తమరు కూర్చొని యున్నారు.

3. పూర్ణ భూతకాలము

ఇది చాలాకాలము క్రింద జరిగినపనిని దెలుపునది, आ, ऐ, ई, సూత్రము ప్రకారము, సామాన్య భూతకాలమునందలి అకర్మక క్రియకు కర్త ననుసరించి సకర్మక క్రియకు క్రియననుసరించి భూతకాల సహాయక క్రియ था, లింగ ఏకవచన బహువచనములను, బట్టి మారుచుండును.

ఉదా :- పుంలింగము ఏకవచనము

మైఁ బైఠా था, నేను కూర్చొని యుంటిని.

పులింగము బహువచనము

हम बैठे थे, మేము కూర్చొని యుంటిమి.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

ललिता बैठी थी, లలిత కూర్చొని యుండెను.

స్త్రీలింగము బహువచనము

स्त्रियाँ बैठी थी, స్త్రీలు కూర్చొని యుండిరి.

4. సంధిగ్ధ భూతకాలము

ఇది జరిగిన పనిలో సంశయమున్నట్లు తెలుపుము. (अ,ए,ई) సూత్రము, ననుసరించి అకర్మక కర్తననుసరించి సకర్మక క్రియకు కర్మననుసరించి లింగ వచనము ననుసరించి (होगा) శబ్దము మారుచుండును.

ఉదా :- పుంలింగ ఏకవచనము

मैं बैठा हूँगा నేను కూర్చొని యుందును.

तू बैठा होगा నీవు కూర్చొని యుందువు.

పుంలింగ బహువనచము

हम बैठे होंगे, మేము కూర్చొని యుందుము.

तुम बैठे होंगे, మీరు కూర్చొని యుందురు.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

मैं बैठी होंगी, నేను కూర్చొని యుందును..

స్త్రీలింగము బహువచనము

हम बैठी होंगी, మేము కూర్చొని యుందుము.

ఇదే విధముగా మిగితా వాటియందు యుండునని, గ్రహించగలరు.

5. సంభావ్య భూతకాలము

ఇది జరిగిన పనిని ఊహించుటకు షరతును దెలుపును. ఇది సందిగ్ధ భూతకాలము నందలి క్రియలయందు, गा, गे, गी,లను తొలగించినయగును.

ఉదా :- పుంలింగము ఏకవచనము

मैं बैठा हूँ, నేను కూర్చొని యుందును.

तू बैठा हो, నీవు కూర్చొని యుందువు

పుంలింగము బ॥ వచనము

हम बैठे हों మేము కూర్చొని యుందుము.

तुम बैठे हों మీరు కూర్చొని యుందురు.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

मैं बैठी हूँ नేను కూర్చొని యుందును.

तू बैठी हो, నీవు కూర్చొని యుందువు.

స్త్రీలింగము బహువచనము

हम बैठी हों, మేము కూర్చొని యుందుము.

तुम बैठी हों, మీరు కూర్చొని యుందురు.

౬. అపూర్ణ భూతకాలము

ఇది లోగడ ప్రారంభించిన పనిని ఇంకను పూర్తిగాక జరుగుచున్నట్లు తెలుపును. ఇది కర్త యొక్క లింగవచనమునననుసరించి आ, ए, ई, సూత్రము ప్రకారము ధాతువునకు ता, था లను జేర్చుటచేత, యగును.

ఉదా :- పుంలింగము ఏకవచనము

मैं लिखता था, నేను వ్రాయు చుంటిని.

పుంలింగము బహువచనము

हम लिखते थे, మేము వ్రాయుచుంటిమి.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

सीता लिखती थी, సీత వ్రాయు చుండెను.

స్త్రీలింగము బహువచనము

स्त्रियाँ लिखती थीं, స్త్రీలు వ్రాయుచుండిరి.

7. తాత్కాలిక భూతకాలము

ఇది లోగడ ప్రారంభించిన పని పూర్తిగాక ఇప్పుడు జరుగుచునే యున్నట్లు తెలుపును. ఇది అపూర్ణ భూతకాలములోని ता కు బదులు रहा చేర్చవలయును. కర్త యొక్క లింగవచనము ననుసరించి आ, ए, ई, సూత్రము ప్రకారము ధాతువునకు रहा చేర్చవలయును. ने ప్రత్యయము రాదు.

ఉదా :- పుంలింగము ఏకవచనము.
मैं लिख रहा था, నేను వ్రాయుచుంటివి.

పుంలింగము బహువచనము
तुम लिख रहे थे, మీరు వ్రాయుచుంటిరి.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము
सीता लिख रही थी, సీత వ్రాయుచుండెను.

స్త్రీలింగము బహువచనము
स्त्रियाँ लिख रही थीं, స్త్రీలు వ్రాయుచుండిరి.

వర్తమాన కాలము

1. సామాన్య వర్తమానకాలము: ఇది ప్రస్తుతము జరుపుపనిని అలవాటు దెలుపును ఇది కర్త పుంలింగ ఏకవచనములో నున్నపుడు ధాతువునకు ता యును బహువచనములో నున్నపుడు ते యును స్త్రీలింగ ఏకవచనము బహువచనములో నున్నపుడు ती యును తగిన సహాయక క్రియ చేర్చుట చేత నగును.

ఉదా : పుంలింగము ఏకవచనము

मैं करता हूँ, నేను చేయుచున్నాను.

लडका करता है, బాలుడు చేయున్నాడు.

పుంలింగము బహువచనము

तुम करते हो, మీరు చేయుచున్నారు.

लडके करते हैं, బాలురు చేయుచున్నారు.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

लडकी करती है, బాలిక చేయుచున్నది.

స్త్రీలింగము బహువచనము

लडकियाँ करती हैं, బాలికలు చేయుచున్నారు.

వ్యతిరేకార్థమందు, సామాన్య వర్తమానకాలముందు సహాయక క్రియలోపించును.

ఉదా : राम नहीं पढ़ता, రాముడు చదువడు.

तुम नहीं लिखते, మీరు వ్రాయరు.

2. తాత్కాలిక వర్తమానకాలము

ఇది యిప్పటికిప్పుడు జరుగుచున్న పనిని తెలుపును దీనికి కర్త పుంలింగ ఏకవచనములో నున్నప్పుడు ధాతువునకు रहा, యును,బహు వచనములో నున్నపుడు रहे యును స్త్రీలింగ ఏకవచన బహువచనములో रही, యును తగిన సహాయక క్రియ చేర్చుట చేత యగును.

పుంలింగ ఏకవచనము

ఉదా : मैं सुन रहा हूँ, నేను ఇప్పుడు వినుచున్నాను.

పుంలింగ బహువచనము

ఉదా : हम सुन रहे हैं, మే మిప్పుడు వినుచున్నాము.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

ఉదా : लडकी सुन रही है, బాలికిప్పుడు వినుచున్నాది.

స్త్రీలింగము బహువచనము

ఉదా : लडीकयाँ सुन रही हैं, బాలికలిప్పుడు వినుచున్నారు.

నేను యిప్పుడు వినుచున్నాను. అనుటకు मै अब सुन रहा हूँ అని అనగూడదు. मैं सुन रहा हूँ అను అనవలెను.

3. సంధిగ్ద వర్తమానకాలము

ఇది యిప్పుడు జరుగుచున్నపనిలో సంధిగ్దమున్నట్లు తెలుపును దీనికి కర్త పుంలింగము ఏకవచనములో నున్నపుడు ధాతువునకు ता होगा యును బహువచనములో నున్నపుడు ते होगे యును స్త్రీలింగము ఏకవచనము బహువచనములో నున్నప్పుడు ती होगी యును వచ్చును.

పుంలింగము ఏకవచనము

ఉదా : लडका जाता होगा బాలురు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

పుంలింగము బ॥వచనము

ఉదా : लडके जाते होगें బాలుకు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

ఉదా : लडकी जाती ह्रोगी బాలిక వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

స్త్రీలింగము బహువచనము

लडकियाँ जाती होंगी బాలికలు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

4. సంధిగ్ద తాత్కాలిక వర్తమానకాలము

ఇది సంధిగ్ధ వర్తమానకాలమందలి ता కు బదులు रहा ను చేర్చుటచేత యగును.

పుంలింగము ఏకవచనము

ఉదా : लडका जा रहा होगा,బాలుడు, యిప్పుడు వెళ్ళుచుండవచ్చును.

పుంలింగము బహువచనము

ఉదా : लडके जा रहे होगे, బాలురు యిప్పుడు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

ఉదా : लडकी जा रही होगी బాలికిప్పుడు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

స్త్రీలింగము బహువచనము

ఉదా : लडकियाँ जा रही होंगी బాలికలిప్పుడు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

5. సంభావ్య వర్తమానకాలము

ఇది జరుగుచున్నట్లు ఊహించుటను షరతును దెలుపును ఇది సందిగ్ధ వర్తమానకాల క్రియా ప్రత్యయమందలి गा, गे, गी, లను తొలగించినచో సరిపోవును.

పుంలింగ ఏకవచనము

ఉదా : लडका जाता हो, బాలుడు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

పుంలింగము బహువచనము

ఉదా : लडके जाते हो, బాలుడు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

ఉదా : लडकी जाती हो, బాలిక వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

స్త్రీలింగము బహువచనము

ఉదా : लडकियाँ जाती हो, బాలికలు వెళ్ళుచుండ వచ్చును.

భవిష్యత్కాలము

1.సామాన్య భవిష్యత్కాలము : ఇది ముందెప్పుడో తప్పక జరుగు పనిని తెలుపును. ఇది కర్త పుంలింగ ఏకవచనములో నున్నప్పుడు एगा యును బహు వచనములో నున్నప్పుడు एगे యను స్త్రీలింగ ఏకవచన బహువచనములో నున్నప్పుడు एंगी एंगी, యును వచ్చును.

పుంలింగ ఏకవచనము

ఉదా : मैं पढूँगा = నేను చదువుదును.

तू पढेगा = నీవు చదువుదువు.

పుంలింగ బహువచనము

ఉదా : हम पढेंगे, మేము చదువుదుము.

तुम पढेंगे, మీరు చదువుదురు.

స్త్రీలింగము ఏకవచనము

ఉదా : लड़की पढ़ेगी, బాలికచదువును.

స్త్రీలింగము బహువచనము

ఉదా : लड़कियाँ पढ़ेंगी, బాలికలు చదువుదురు.

2.సంభావ్య భవిష్యత్కాలము

ఇది సామాన్య భవిష్యత్కాలములో క్రియలోని गा, गे, गी లు.

తొలగుట చేసగును.

ఊహించుట :- आज पानी बरसे, నేడు వర్షము కురియవచ్చును

నిరాశ :- मैं क्या करूँ, నేనేమి చేయుదును?

సలహా : मैं कवित्व चिंतामणि खरीदूँ !

నేను కవిత్వ చింతామణినికొందు నా?

కోరిక : मैं चाहता हूँ कि वह जल्दी आवे,।

అతడు త్వరగా రావలయునని కోరుతున్నాను.

ఆశీస్సు : आप प्रचारक बने, తమరు ప్రచారకులగుదురు గాక.

ఆవశ్యకత : इस काम के लिए कोई अवश्य किया जाए

ఈ పనికై యేదో ఉపాయము చేయవలయును

ఉద్దేశ్యము : ऐसा करो जिस में बात बनाजाय। మాట

దక్కునట్లు చేయుము.

హేతువు :उसे यहाँ बुलाओ जिससे वह शोर न करे।

గోల చేయకుండటకై వానిని ఇక్కడికి పిలువుము

బావార్థకము లేక క్రియార్థక సంజ్ఞ

తెలుగు ధాతువునకు 'ట' చేర్చినట్లు హిందీలో ధాతువునకు 'ना' చేర్చినచో క్రియార్థక సంజ్ఞయగును.

ఉదా : लिख = వ్రాయు कर= చేయు पढ= చదువు
लिख+ना = लिखना = వ్రాయు+ట = వ్రాయుట
कर+ना = करना = చేయు+ట = చేయుట
पढ+ना = पढना చదువు + ట = చదువుట

క్రియార్థక సంజ్ఞలోని ना ప్రత్యయము విభక్తిపొందినపుడు ने యగును ఒకప్పుడు के लिए के वास्ते లు లోపించును.

ఉదా : पढने से- చదువులవలన. पढने को, पढने के लिए, पढने के वास्ते లేక पढने - చదువుటకు.

देखने - చూచుటకు పై శబ్దము ననుసరించి అర్థము చేసికొని వ్రాయగలరు మరియు చదువగలరు.

నామబోధక సంయుక్త క్రియలు

ఇది సంజ్ఞలకు లేక విశేషణములకును. होना, करना, देना, खाना, उडाना, आना, उठाना, रहना, मारना, धरना, लेना, మొదలగునవి చేర్చుట చేతనగును. కాని తెలుగులో మనము అర్థము చేసికొనునప్పుడు వేరుగా చేసికొన గూడదు.

ఉదా : कष्ट उठाना = కష్టపడుట. అని అర్థము చేసికొనవలెను. కాని कष्ट = కష్టము उठाना = లేపించుట అని వేరు వేరు అర్థము చేసికొనగూడదు. అనగా కష్టము లేపించుటయని అనుకొనగూడదు.

अकल लडना = తెలివిని యుపయోగించుట.

गुस्से में आना = కోపపడుట

शुरू होना = ప్రారంభమగుట

धोखा देना = మోసగించుట

कसम खाना = ప్రతిజ్ఞచేయుట మొదలగు శబ్దములకు అర్థము చేసికొను నప్పుడు మెలకువతో గ్రహించవలయును.

వాక్య ప్రయోగములు

క్రియ యొక్క ఫలితమును బొందుదానికి వాక్యము లేక ప్రయోగములందును ఇది మూడు విధములు, 1. కర్తరి 2. కర్మణి 3. భావే.

1. కర్తరి ప్రయోగము : ఇందలి క్రియ కర్త ననుసరించి యుండును. కర్మ ద్వితీయ విభక్తి యందుండును. క్రియ సకర్మకముగనో అకర్మకముగనో యుండును.

ఉదా : कृष्ण राधा को बुलाता है, కృష్ణుడు రాధను పిలుచుచున్నాడు.

राम आता है- రాముడు వచ్చుచున్నాడు.

2. కర్మణి ప్రయోగము: ఇందలి క్రియ కర్మననుసరించి యుండును కర్త తృతీయ విభక్తి యందు కర్మప్రథమా విభక్తి యందుండును ఇందు సకర్మక ధాతువు తప్ప అకర్మక ధాతువు వాడబడదు. ధాతువు యొక్క సామాన్య భూతకాలమునకు जाना సహాయక క్రియ చేర్చవలెను. కర్మ యొక్క లింగవచనమును బట్టి आ ए. ई. ప్రకారము సహాయక ధాతువునే గాక ముఖ్యధాతువును గూడ మార్చవలయును.

ఉదా : कृष्ण से राधा बुलाई जाती है,

కృష్ణునిచే రాధ పిలువబడుచున్నది.

हनुमान से फल खाये गये, హనుమంతునిచే పండుతినబడెను.

సూచన :- కర్మ ద్వితీయ వి'భక్తి యందున్నప్పుడు క్రియ ప్రథమ పురుష ఏకవచనములో నుండును.

ఉదా : कृष्ण से कंस को मारा गया,
కృష్ణునిచే కంసుడు సంహరింపబడెను.

3. భావే ప్రయోగము : ఇందలి క్రియ కర్తననుసరింపక సర్వదా పుంలింగ ఏకవచనములో నుండును. ఇది సదా అశక్తతను దెలుపుటకే వాడబడును. ఇందలి కర్తయు ద్వితీయ విభక్తియందే యుండును. కర్మయుండదు. కావున అకర్మక క్రియనే పై విధముగ మార్చి వాడవలయును.

ఉదా : मुझ से रह नही जाता, నేను ఉండలేను.
लडके से चला नहीं जाता, బాలుడు నడువ లేడు.
यहाँ कैसा बैठा जायेगा, ఇక్కడ కూర్చుండుట ఎట్లు

స్త్రీలింగ పుంలింగముల వివరణ

హిందీలో అప్రాణివాచకములందు స్త్రీలింగ పుంలింగ నిర్ణయము చేయడము కష్టముగానే యుండును. కాని గొప్పవారి రచనలను చదువు చుండిన యెడల మనకు స్వయముగ అ ప్రయత్నముగా 'నోటికి' గాని కలానికి గాని అలవాటై పోవుచుండును. గాన విచారించవలసిన పని లేదు.

ఉదా : ఒకే వ్యక్తి యొక్క శరీరాంగములు స్త్రీలింగ పుంలింగములతో కూడి యున్నవి. కావున తెలుపనైనది. శ్రద్ధగా మీరు గమనించగలరు.

పుంలింగము

सिर–తల कान– చెవి
हृदय–హృదయము,మనస్సు
चिकर–తల వెంట్రుకలు
कलेजा–గుండె, వక్షస్థలము

ओंठ–పెదవి
बाल–వెంట్రుకలు
मस्तिष्क–మెదడు,బుద్ధి
भाल–నొసలు ललाट–నుదురు
नेत्र–కన్ను आँसू–కన్నీరు
गाल–చెక్కిలి,బుగ్గ.
दाँत–పల్లు
जबडा–దవడ ఎముకలు
स्तन–స్తనము
पेट–పొట్ట,पीट– వీపు
स्कंध–భుజము
अधर– క్రిందిపెదవి

हाथ–చేయి,पाँव–కాలు
घुटना–మోకాలు

खून–రక్తము नाखून–గోరు
मणिबंद–మణికట్టు
बाहुमूल–చంక
गला–మెడ कमर बंद–బెల్టు
वक्ष–రొమ్ము
मुख–ముఖము, నోరు
मुँहास–మొటిమలు

ओष्ट–పెదవి

స్త్రీలింగము

भौंहें– కనుబొమ్మలు
नाक– ముక్కు
पलक– కనురెప్పలు

मूँछ–మీసాలు
दाढी– గడ్డము
कनपटी– కణత
आँख– కన్ను,

हथेली– అరిచేయి

उंगली–వేలు,एडी– మడిమ
कुहनी–మోచేయి

नस–రక్తనాళాలు
टँगडी–పిక్క

नार–గొంతు
घाँटी–కొండనాలుక
कलाई–మణికట్టు
बगल,–చంక

जीभ– నాలుక
कमर–నడుము,नाभी– బొడ్డు
अंतडी– ప్రేగు
आत्मा– జీవుడు
कलेजी–గుండె మాంసం
गर्दन–మెడ
मेखला–వడ్డాణం
छाती–రొమ్ము
रीढ–వెన్నెముక
चूची–చన్ను

పై విషయములను గురించి చందోబద్ధముసీస పద్యము నందు వ్రాసితిని గాన దీనిని కంఠస్థము చేసిన సులభముగా మీరు గ్రహింపగలరు.

సీ॥ తల. చెవి. నొసలు. నేత్రము, తల వెంట్రుకలు,
మెదడు, దవుడ, పల్లు, నెదవి, చెంప.
పుంలింగమగు కను బొమ్మలు, రెప్పలు
గడ్డము, మీసాలు, కణత, కన్ను.
"నారి లింగము ", ముక్కు, నాలుక, యగుచుండ,
మోకాలు, మణికట్టు, ముఖము, రొమ్ము,
పొట్ట, స్తనము వీపు, భుజములు కాళ్లేయి,
మొటిమ, గుండె, మెడిమ, పురుష లింగ.

గీ॥ ములగు,అరచేయి, మోచేయి బొడ్డు, నడుము.
తొడలు, పిక్కలు,ఎముక,గొంతు, మెడ,చన్ను
మెడిమ॥ కొండనాలుక, వేలు, వెన్నుపూస.
నారిలింగము లగుచుండు, నైజముగను.

క్రియలో మార్పులు

मैं, तुम, మరియు वह లు కర్తగానున్నప్పుడు వర్తమాన కాలమునందు వచ్చు సహాయక క్రియ हूँ, हो, మరియు हैं గా మారును.

ఉదా : मैं पढ रहा हूँ, నేను చదువు చున్నాను.

तुम पढ रहे हो, నీవు చదువు చున్నావు.

आप पढ रहे हैं, మీరు చదువు చున్నారు.

तुम మరియు आप లు కర్తగా నున్నప్పుడు అర్థించునపుడు గాని ఆదేశించునపుడు గాని క్రియ యొక్క మూల రూపమునకు ओ మరియు इये లు జోడించబడును. కాని तू కు మాత్రము మూల రూపములో మార్పు జరుగదు.

ఉదా : तू हिन्दी पढ। = నీవు హిందీచదువు. ఇక్కడ पढ ధాతువులో మార్పు జరుగలేదు. ఇది ఆదేశ సూచకము.

कृपया तू हिन्दी पढ। = దయచేసి నీవు హిందీ చదువు. ఇది అర్థించు సూచకము.

तुम हिन्दी पढो। = నీవు హిందీ చదువుము ఇక్కడ पढ+ओ=पढो। ఐనది ఇది ఆదేశ సూచకము.

कृपया तुम हिन्दी पढो। = దయచేసి నీవు హిందీ చదువుము ఇది అర్థించు సూచకము.

आप हिन्दी पढिये। = మీరు హిందీ చదువండి పढ+इये=पढिये గా మారినది.

कृपया आप हिन्दी पढिये। = దయచేసి మీరు హిందీ చదువండి.

कृपया శబ్దమును మొదట వుంచినచో క్రియలలో రూపము మారక భావము వేరుగా తోచును कर ,दे,लेమరియు पी ధాతువులందు आप కు మాత్రమే इये కు బదులుగా जिये వచ్చు చుండును. మిగితవాటిలో ఏలాటి మార్పు జరుగదు.

ఉదా : तू भगबान की पूजा कर, నీవు భగవంతునికి పూజ.చేయి.
तुम भगवान की पूजा करो, నీవు భగవంతునికి పూజ చేయుము.
आप भगवान की पूजा कीजिये, మీరు భగవంతునికి పూజ చేయండి

ఇదే విధముగా ఈ క్రింది వాటిలో మార్పులను గ్రహించగలరు.

तू	तुम	आप
ले	लो	लीजिये
दे	दो	दीजिये
पी	पिओ	पीजिये

'कर' ఈ శబ్దము మూలధాతువులతో కూడినపుడు అవి అసమాపక క్రియలుగా మారు తుంటాయి.

ఉదా: पढ+कर=पढकर =చదివి लिख+कर=लिखकर =వ్రాసి.
देख+कर=देखकर =చూసి उठ+कर=उठकर = లేచి,
ले+कर=लेकर =తీసికొని, మొ॥

" लिपि "

लिपि वर्णो के समूह का लिपि कहते हैं। प्रत्येक भाषा की अपनी लिपि होती हैं। जैसे :-
हिन्दी की लिपि "देनवागरी",तेलुगु की "नन्दी नागरी", अंग्रेजी की "रोमन" उर्दू की फारसी आदि.

"वाक्य भेद"

1) साधारण वाक्य - राम पुस्तक पढता है।
2) संयुक्त वाक्य - हम गये और तुम आये।
3) मिश्रम वाक्या - मैं नहीं जानता कि तुम कौन हो।

वाक्य के अंग

1) लडके ने गोल कर दिया
2) उत्साही लडके ने गोल कर दिया
3) आह! यह लउत्साही लडकेने गोल कर दिया

उद्देश्य	विधेय.
1) बालक	गाता है
2) अद्यापक	पाठ पढाता है।
3) छात्रा	खेलती है।

गंगा का जल न मिलि है। इस मे गंगा उद्देश्य" जल "विधेय" कृष्ण बडा वीर है। इस में कृष्ण "उद्देश्य" 'वीर' **विधेय ये वाक्य के मुख्य दो अंग हैं।**

प्रश्नः- कर्ता किसे कहते हैं ?

जवाबः- जिस के द्वारा काम पूरा किया जाता है। तथा जो कर्म फल का भोगी होता है उसे कर्ता कहलाते हैं।

2) भाषा किसे कहते हैं?

जवाब :- मनुष्य सामजिक प्रणी है। अपने विचार दूसरों पर या तक पहुँचाना तथा दूसरों के विचारों को ग्रहण करने वाला एक मुख्य साधन है।

संयुक्ताक्षर

రెండు అసమాన వర్ణముల కలియకయే సంయుక్తాక్షరమని అంటారు.

1) भक्त = భక్తుడు क्या = ఏమి

2) मुख्तसर = కొలది ख्याति = ప్రసిద్ధి

3) भाग्य = అదృష్టము ग्वाला = గొల్లవాడు

4) विघ्न = విఘ్నము, నాశనము

5) अच्युत = విష్ణువు च्युत = జారిన

6) पूज्य = పూజనీయుడు ज्यादा = ఎక్కువ

पुण्य = పుణ్యము

सत्य = సత్యము त्याग = త్యాగము

पृथ्वी = భూమి पध्य = పద్యము

बाध्य = జవాబుదారిగల ध्वज = జెండా పతాకము

मान्य = గౌరవింపదగిన न्याय = న్యాయము

प्लावन = వరద प्यार = ప్రేమ

शब्द = శబ్దము ब्याह = వివాహము

अभ्यास = అలవాటు

सौम्य = శాంతమైన, శుభకరమైన म्लेच्छ = నీచుడు

कल्पना = తలంపు, ఊహ, ఆలోచన

काव्य	=	కావ్యము	व्यंजन	=	హల్లులు
विश्वास	=	నమ్మకము	श्याम	=	నల్లని, నీలము
पुस्तक	=	పుస్తకము	स्थल	=	భూమి, స్థలము
लक्ष्य	=	ఉద్దేశ్యము	क्ष्मा	=	భూమి
स्वातंत्र्य	=	స్వతంత్రము	त्र्यंबकेश्वर	=	త్ర్యయంబుకేశ్వరము

రెండు సమాన వర్ణముల కలియకను ద్విత్వమని అంటారు

द्वित्वाक्षर

1) शक्कर = చక్కర
2) सुग्गा = చిలుక
3) बच्चा = బాలుడు
4) कबड्डी = కబడ్డీ
5) भय्या = సోదరుడు
6) रस्सी = త్రాడు
7) अल्ला = భగవంతుడు
8) उम्मीद = నమ్మకము

రేడియో వార్తలు

ది. 26-1-1950 నుండి హిందీ దినోత్సవములు జరుపబడుచున్నవి

.1923లో దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ స్థాపించినారు.

గాంధీగారు. 1915 లో గాంధీగారు దేశపర్యటనలో హిందీని గురించి ప్రచారం చేసిరి.

1925 నాడు హైద్రాబాదులో హిందీ ప్రచార సభను స్థాపించిరి.

1936 లో హిందీ ప్రేమీమండలి స్థాపించినారు.

1987 భారతదేశంలో నాటికి మొత్తము హిందీ భాషలో 5,936 సమాచార పత్రికలు మరియు తెలుగులో 378 సమాచార పత్రికలు ప్రచురించు చున్నట్లు తెలిసింది. 1996లో భారతదేవంలో మొత్తం 1652 భాషలున్నట్లు భారతీయులలో హిందీ మాట్లాడేవారు 38 శాతం, తెలుగు మాట్లాడేవారు 9 శాతం ఉన్నట్లు లక్నోకు చెందిన ది నేషనల్ లింగ్విస్టిక్ బ్యూరోవారు అన్నారు.

समास के भेद

1) अव्ययी भाव -प्रतिदिन, यथाशक्ति, आजीवन,
2) तत्पुरूष - भक्तिवश, जातिहीन, कर्मवीर
3) कर्मधारय - वज्र देह, शरच्चन्द्र (शरच्छन्द्र)
4) द्विगु - त्रिभुवन, पंचवटी
5) द्वन्द्व - माँ-बाप, भई-बहन, भला-बुरा
6) बहुव्रीहि - नील कण्ट, पंचानन

संधि के भेद

1) स्वर सन्धि - करूण + आकर = करूणाकर
2) व्यंजन सन्धि - जगत +नाथ = जगन्नाथ दिक+गज = दिग्गज
3) विसर्ग सन्धि - मनः+योग = मनोयोग, प्रायः +चित= प्रयश्चित निः+फल= निष्फल

स्वर संन्धि के अँतर्गत

1) दीर्ध संधि – राम+ आलय = रामालय, रामा+अवतार= रामावतार

भानु+ उदय = भानूदय

गिरि + इन्द्र = गिरीन्द्र

पितृ + ऋण = पितृण

2) गुसंधि – सुर+इन्द्र =सुरेन्द्र, पर+उपकार = परोपकार

महा + ऋषि =महार्षि

3) वृद्धिसँधि – मत+एकता = मतैकता, परम+औषध= परमौषध

1) यण संधि–अति+अल्प = अत्यल्प

प्रति+उपकार = प्रत्थुपकार

प्रति+एक = प्रत्थेक

प्रति+ओषध = प्रत्थौ षध

सु+अल्प = स्वल्प

अनु+एषण = अन्वेषण

पितृ+आज्ञा = पित्राज्ञा

आथादि संधि

1) अथादि सन्धि– ए. ऐ, ओ, औ, के आगे कोई भी स्वर आने पर.

क्रमशः : अय, आय, अव, आव, आदेश होता है।
जैसे :- ने+अन = नयन ने+अक = नायक
पो+अन = पवन पो+अक = पावक.

व्यंजन संधि

1) उत+शिष्ट = उच्छिषट, उत+हार = उद्दार, तत+हित = तद्दित. 'छ', के पहले स्वर होतो 'छ', के स्थान पर 'च्छ' होजाता है। जैसे :- आ+छादन = अच्छादन. परि+छेदन = परिच्छेदन. = 'ष' के पश्चात 'त', 'थ', होतो इनके स्थान पर 'ट', या 'ठ', हो जाता है। जैसे :-तुष+त = तुष्ट. पृष+थ = पृष्ठ.

पुल्लिंग में प्रयुक्त होनेवाले कुछ शब्द

1) सगय या काल बोधक नाम-जैसे :-(1) वर्ष (2)मास (3)सप्ताह (4)दिवस (5) घन्टा (6)मिनट (7)सेकँड (8) पल, क्षण आदि.

2) तारों और ग्रहकों के नाम-जैसे :- सूर्य, चन्द्र, मँगल, आदि.

3) पर्वतों के नाम-जैसे :-हिमालय, विन्धालय आदि.

4) भाव वाचक संज्ञाएँ-ऐसी भाव वाचक संज्ञाएँ, जिन के अँत में आव, पन, पा, त्व हो-जैसे :-चढाव, लडकापन, बुढापा शिशुत्व, पसुत्व आदि बन जाता है।

5) अकारांत शष्द-छाता, आटा, लोटा, पैसा आदि.

6) इकारांत शष्द- मराठी, पंजाबी, भंगी, आदि.

संस्कृत उपसर्ग

1) प्र = प्रख्यात, प्रबल
2) पर = पराजय, पराक्रम
3) अप= अपमान, अपशष्द
4) सम् = सॅगम, सँतोष
5) अनु = अनुकूल, अनुचर
6) अव = अवगुण, अवतार
7) निर = निरपराध, निराधार
8) दुस = दुश्चरित
9) दुर = दुर्व्यवहार, दुर्व्यवस्था
10) वि = विनाश
11) आ = आजीवन
12) नि = निदर्शन
13) अधि = अधिपति अधिकार
14) अति = अतिकाल, अतिशय
15) सु = सुगम, सुकर्म
16) उत = उत्कर्ष, उत्कण्ठा
17) अभि = अभिलाष, अभिप्राय
18) प्रति = प्रतिकूल, प्रतिक्षण
19) परि = परिक्रम, परिपूर्ण
20) उप = उपकार, उपदेश
21) अ = अज्ञान, अगम.

प्रत्यय

मूल शष्द के आगे (पश्चात) जुड कर जो अर्थ में भेद कर देते हैं, उन्हें प्रत्यय कहते हैं। इन में दो मुख्य रूप हैं (1) कृदंत (2) तद्दति.

कृदंत के भेद

1) कर्तृवाचक–होनहार, लुटेरा, तैराक
2) करणवाचक = कतरनी, बेलन, ठेला,(కత్తెర)(అప్పడాలకర్ర)
(నెట్టుడు బండి)
3) कर्मवाचक– चटनी, माराहुआ, देखाहुआ.
4) भाव वाचक–उठना, छिडकना (छिडकाव)
5) क्रिया द्योतक – चलते हूए, पढते हूए.

तद्दित के भेद

1) अपत्य = సంతానము
अपत्य वाचक–वासु देव, राघव, जानकी.
2) कर्तृवाचक–बनजारा, लुटेरा
3) भाववाचक– मिठास, खटास, पशुता
4) गुण वाचक–दयालु, मछुआ, रँगीला (దయగలవాడు)
(పల్లెవాడు) (రసికుడైనవాడు)
5) लधुता वाचक–खटोला, ठोकरी, डिबिथा=(చిన్నమంచము)
(తట్టు[డబ్బి)

विसर्ग संधि

विसर्ग के आगे 'च' या 'छ', हो तो 'श' हो जाता है जैसे :- निः+चल = निश्चल. प्रायः+चित = प्रायश्चित विसर्ग के आगे 'ट', या 'ठ', हो तो 'ष' तथा 'त',या 'थ', होतो 'स', होजाता है। जैसे :- धनुः+टंकार = धनष्टंकार. मनः+ताप = मनस्ताप. विसर्ग के पूर्व थदि 'श' 'ष', या 'स' होतो विसर्ग यथापूर्व रहता है। या उसके बदले आगे अक्षर हो जाता है। जैसे :- दुः+शासन = दुःशासन था दुश्शासन. निःसंदेह=निस्संदेह

विसर्ग के पूर्व 'अ', हो और पश्चात क, ख, और प,फ,हों तो विसर्ग में विकार नहीं होता । जैसेः- ऊषः+काल=उषःकाल. अधः+पतन=अधः पतन.

विसर्ग के पूर्व 'र' आया तो 'र' से पुर्व का आक्षर दीर्घ बन जाता है।

जैसेः- निः+र व = नीरव, निः+रोग=नीरोग.

विसर्ग के बदले 'ओ', हो जाता है। जैसः- यशः+दा=यशोदा, अधः+गति=अधोगति. तपः+वन=तपोवन. तमः+गुण=तमो गुण.

विसर्ग संधि

:+ च, छ = श

:+ ट, ठ = ष

:+ त, थ = स

:+ श = श्श.

:+ क, ख, प, फ. = :+ क, ख, प, फ

निः+ रोग = नीरोग

व्यंजन सँधि

त+श = च्छ

त+ह = द्ध

आ+छा = आच्छा

म्+त = न्त सम्+तोष = संन्तोष

ष+त = षृ

तुष+त = तृषृ

पृष+थ = पृष्ठ

विसर्ग और व्यंजन सन्धि के संक्षिप्त रूपों को बताया गया है।

सहायक क्रिया

1) सक-यह काम मै कर सकता हूँ। तुम वहाँ जा सकते हे। कमला गा सकती है। वे आज सभा में नहीं आसके। जब 'सक', का प्रयोग होता है तब भूतकाल सकर्मक होने पर भी 'ने', का प्रयोग नहीं होता ।

1) चुक- मैं पढ चुका हूँ। वह खा चुका है। आप ले चुके हैं। इस में भी 'ने' का प्रयोग नहीं होता ।

1) चाह- आप क्या चाहते हैं। मैं जाना चहता हूँ। वे सिनीमा दैखना चहते है। इस में 'ने' का प्रयोग भूतकाल में अनिवार्य है। जैसेः- मैने चाहा । उस ने एक कलम चाही। हम ने पुस्तक देखनी चाही।

'ल' और 'स' को छोड कर 'त', के साथ लगानेवाली 'इ', की मात्रा सदा हस्व होती है। जैसेः- मति, गति, पति, रति, यति, आदि.

पदपरिचय के नमूने

1) मेरे कार्यालय में पाँच व्यक्ति हैं।

मेरे :- पुरूष वाचक सर्वनाम, उत्तम पुरूष एक वचन, संबधं कारक, संबंधी पद 'घर', है।

कार्यालय :- संज्ञा, जातिवाचक, पुल्लिंग, एक वचन. अधिकरण कारक, व्यक्ति शष्द सम्बन्ध रखता है।

पाँच :- संख्या वाचक विशेषण, निश्चित गुण वाचक इस का विशेषण, व्यक्ति है।

व्यक्ति :- संज्ञा, जाति वाचक, पुल्लिंग बहुवचन, है; क्रिया का कर्ता।

हैं:- अकर्मक क्रिया, सामान्य वर्तमान काल, कर्तरी प्रयोग इस का कर्ता है व्यकित।

2) आहा! आप कब आये?

आहा :- विस्मयादि बोधक, हर्ष द्योतक,

आप :- पुस्ष वाचक सर्वनाम, आदर वाचक, म[illegible]म पुरूष पुल्लिँग, कार्ता कारक 'आये', क्रिया का कर्ता।

कब :- क्रिया विशेषण, काल वाचक ओये क्रिया का विशेषण.

आये :- आना क्रिया, अकर्मक कर्तृवाक्य,सामान्य भूत काल, पुल्लिँग, बहुवचन, इस का कर्ता 'आप' है।

3) हाय! उस समय एक डरावना बाध निकला।

हाय :- विस्मयादि बोधक, शोक वाचक

उस :- सर्व नामिक विशेषण, पुल्लिंग, एक वचन, इसका विशेषण समय है।

समय :- सँज्ञा जाति वाचक पुल्लिंग, एकवचन, अधिकरण कारक की लुप्त है विभप्ति

डरावना :-विशेषण, गुणवाचक, पुल्लिंग, एक वचन,बाघ विशेष्य का विशेषण।

निकला :-क्रिया, अकर्मक, सामान्य भूतकाल, कर्तरी प्रयोग इस का कर्ता बाघ है।

व्यवसाय वाची पुल्लिंग शष्दों के अँत में 'इन' जोड ने से स्त्रीर्लिंग होता हैं।

1) कुम्हार - कुम्हरिन
2) सुनार - सुनारिन
3) लुहार - लुहारिन
4) कहार - रहारिन (పల్లకి మోయువాడు)

कुछ व्यवसाय वाची रूप में 'ई' को 'इन' कहना पडताहै।

1) तेली - तेलिन
2) धोबी - धोबिन
3) ग्वाला - ग्वालिन

पदवी वाचक के अंत में 'आइन' जोड कर स्त्री वाची रूप बना जाते हैं।

1) पण्डित - पण्डिताइन
2) लाला - लालाइन (మహాశయ్)
3) ठाकुर - ठाकुराइन
4) चौधरी - चौधराइन (चौधराइन)(ముఖ్యుడు) (బ్రాహ్మణులలో ఒకడు)
5) चौबे - चौबाइन.

कतिपय अकारांत के अंत में "आनी"

1) जेठ - जेठानी, जिठानी
2) देवर - देवरानी
3) नौकर - नोकरानी
4) सेठ - सेठानी
5) इन्द्र - इन्द्रानी

कुछ में केवल 'नी'

1) ऊँट - ऊँटनी
2) सिंह - सिंहनी

कुछ शष्दों में 'ई' को इनी.

1) स्वामी - स्वमिनी
2) मानी - मानिनी
3) हंस - हंसनी
4) तपस्वीी - तपस्विनी
5) दानी - दानिनी
6) मैंत्री - मण्त्रिनी

कुछ शब्दों में 'आन' के स्थान पर "आती"

1) भगवान – भगवती
2) गुणवान – गुणवती
3) घनवान – घनवती
4) बलवान – बलवती
5) महिमावान – महिमावती
6) यशोवान – यशोमती

"अक" के स्थान पर 'इका'

1) नायक – नाइका
2) सेवक – सेविका
3) याचक – याचिका
4) पोषक – पोषिका
5) नाटक – नाटिका
6) बालक – बालिका
7) पाठक – पाठिका.

कुछ तत्सम शब्दों में 'अ' के स्थान पर 'आ'

1) सुत – सुता
2) बाल – बाला
3) प्रिय – प्रिया
4) शूद्र – शूद्रा
5) प्रौढ – प्रौढा
6) मूर्ख – मूर्खा
7) चँचल – चँचला

कोई शब्द भिन्न रूप में

1) राजा - रानी

2) वर - वधू

3) कवि - कवयित्री

4) सविता - सवित्री

5) हर्ता - हरित्री

6) कर्ता - कत्री

భాషా విషయాలు

1) నెదర్ లాండ్‌లో - ఆరు భాషలు

2)బ్రెజిల్, మరియు ఫ్రాన్స్‌లో - అయిదు భాషలు.

3) డెన్మార్క్, పశ్చిమ జెర్మనీ మరియు నార్వేలో- నాల్గు భాషలు.

4) హంగేరీ స్విట్జర్ ల్యాండులో - మూడు భాషలు.

ఏ దేశానికైన అవసరాలను బట్టి భాషలు అభ్యసించవలసి వస్తుంది. మనం ఉదయం నిద్రనుండి లేచినది మొదలు మరల పరుండు వరకు మన మనోభావాలను వ్యక్తం చేసేటప్పుడు అన్ని భాషల ధ్వనులు మనకు తెలియకుండానే వస్తాయుంటావి.

భారత దేశపు భాష హిందీ భాషనే అని చెప్పటానికి బలమైన కారణాలు, ఉన్నవి. (1) మన దేశంలో దాదాపు నూటికి 80 శాతము హిందీభాష తెలిసినవారున్నారు. (2) చాల రాష్ట్రాలు. హిందీయే మాతృభాషగా ఉన్నవి. (3) హిందీని దేవనాగరి లిపిలో వ్రాయుట చేత అందులో వ్రాసిన ప్రతిగీత నోటితో పలుకవలసి వచ్చును. నోటితో ఉచ్చారణ ఏవిధంగా వస్తుందో అదే విధంగా చేతితో వ్రాయవలసి వస్తుంది. (4) హిందీని

నేర్చుకోవటంలో, అర్థం చేసుకోవటంలో మిగిలిన భాషలన్నిటి కంటే సులభ సాధ్యముగా ఉండును. (5) విదేశాలలో గూడ హిందీని నేర్చుకుంటున్నట్లు తేది.16-12-1974నాడు విదేశాంగ మంత్రి శ్రీ వై బి చవాన్ గారు వివరించిరి. విదేశాలలో గూడ 33 విశ్వవిద్యాలయాలలో హిందీ నేర్పబడుచున్నది.

1) అమెరికాలో 17 (2) పశ్చిమ జెర్మనీలో 4 కేనడాలో 3 మిగదా9 సోవియట్ యూనియన్‌లో ఉన్నవి.హిందీ అనగా హిందూ దేశ వాసుల నోటినుండి వచ్చే పలుకులు, అని అర్థం. అందుకే హిందూ దేశము పుట్టుక కాని హిందీ భాష పుట్టుక గాని ఎవ్వరు వివరించి చెప్పలేరు. ఆర్యుల రాకచే సంస్కృతం తురకల రాకచే ఉర్దూ, ఆంగ్లేయులరాకచే ఆంగ్లము మనదేశంలో చోటు చేసుకున్నావి. కాని హిందీభాష ఎప్పుడు, ఎక్కడ, ఎన్నడు వచ్చిందో నిర్ణయించిఎవ్వరు చెప్పలేరు కారణమేమనగా, హిందీ భాష హిందూ దేశంతోపాటు పుట్టిందని చేప్పవచ్చును. అందుకే హిందీని మన దేశజాతీయ భాషగా గౌరవించడం మన ప్రథమ కర్తవ్యము.

ఈ విషయాలను మీ ముందుంచడం నా కర్తవ్యముగా భావిస్తున్నాను.

ప్రాంతీయ భాష తర్వాత నేర్వదగినది జాతీయ భాష తర్వాత నేర్వదగినిది అంతర్జాతీయ భాష కాబట్టి మనం త్రిభాషాసూత్రము ప్రకారము విద్యనభ్యసించుట అత్యవసరము. స్వదేశీభాషను నేర్చిన తర్వాత విదేశీభాష నేర్వడము చాల సులభతరంగా యుండును. అట్లు గానిచో నేలవిడిచి సాము చేసినట్లుగా ఉంటుంది.

సంస్క ృత, ప్రాకృత భాషల సమ్మేళనమే హిందీ, పార్శీ, హిందీ, భాషల సమ్మేళనమే ఉర్దూ.

భారతదేశపు రాష్ట్రాలు ముఖ్యపట్టణము

రాష్ట్రము	రాజధాని	ప్రధానభాషలు
1) జమ్మూకాశ్మీర్ -	శ్రీనగర్	(1)కాశ్మీర్ (ఉర్దూ,లడాకి,డోగ్రి)
2) హిమాచలప్రదేశ్	సిమ్లా	(1)హిందీ (ప్రహరీ)
3) పంజాబు	చండీఘర్	(1) పంజాబి
4) హర్యాన	చండీఘర్	(1) హిందీ
5) రాజస్థాన్	జయపూర్	(1) హిందీ (రాజస్థానీ)
6) ఉత్తరప్రదేశ్	లక్నో	(1) హిందీ
7) బీహార్	పాట్నా	(1) హిందీ
8) గుజరాత్	గాంధీనగర్	(1)గుజరాతీ
9) మధ్యప్రదేశ్	భోపాలు	(1) హిందీ
10) మహారాష్ట్ర	బొంబాయి	(1) మరాఠీ
11) ఒరిస్సా	భువనేశ్వర్	(1) ఒరియా
12) త్రిపురా	అగర్తాల	(1) బెంగాలీ (త్రిపురి,మణిపురి)
13) పశ్చిమబెంగాళ్	కలకత్తా	(1)బెంగాలీ
14) అస్సామ్	డిస్పూర్	(1) అస్సామి (బెంగాళీ)
15) మిజోరామ్	అయజిల్	(1) మిజో(ఇంగ్లీషు)
16) నాగాలాండ్	కోహినూరు (కోహిమ)	(1)నాగా (అస్సామి,ఇంగ్లీషు)
17) మేఘాలయ	షిల్లాంగ్	(1)ఖాసి
18) సిక్కిం	గ్యాంగ్‌టాక్	(1) సిక్కిమీస్
19) అరుణాచలప్రదేశ్	ఇటానగర్	(1) కొండజాతిభాష

20) నేపాల్	ఖాట్మండ్	(1) నేపాలీ
21) భూటాన్	ఇటానగర్	(1) కొండజ
22) బంగ్లాదేశ్	డాకా	(1) బెంగా
23) మణిపూర్	ఇంపాల్	(1) మణిపు
24) ఆంధ్రప్రదేశ్	హైద్రాబాదు	(1)తెలుగు
25) గోవా	పానాజీ	(1) కొంకణి
		(మరాఠీ,గు
26) కర్నాటక	బెంగుళూరు	(1) కన్నడ
27) తమిళనాడు	మద్రాసు	(1) తమిళ
28) కేరళ	త్రివేంద్రం	(1) మళయ
29) డిల్లి	ఢిల్లీ	(1)హిందీ
		(పంజాబి,
30) చండీఘర్	చండీఘర్	(1)హిందీ (
31) దాద్రానగర్,హవేళి	సిల్వస్సా	(1) గుజరా
		(మరాఠీ,వా
32) పాండిచ్చేరి	పాండిచ్చేరి	(1) తమిళ
33) లక్షదీవులు	కనరట్టి	(1) మళయ
34) అండమాన్‌నికోబార్ దీవులు	పోర్టుబ్లేయిర్	(1) అండ

ACC NO. 27186
491.438